

Bencze Dávid

Csehszlovákiai magyar katolikus lelkészek helyzete és szerepe a jogfosztottság éveiben

Bevezető

A témám a dél-szlovákiai magyar katolikus lelkészek és más egyházi személyek üldöztetése a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti általános jogfosztásának időszakában, illetve az 1948. évi kommunista hatalomátvételt követő egyházüldöztetések idején. A szlovákiai történészek és a történelmet kedvelők csak 1989 után foglalkozhattak legálisan ezzel a témával, az egyházüldöztetés kérdésköre a szlovákiai magyar közgondolkodásban is meglehetősen elhanyagolt kérdésnek számít. De miért is kéne több figyelmet szentelnünk az egyházak történetének eme szakaszára? A szlovákiai magyarság történetében azért is fontos ez a téma, mert amellett, hogy közös munkára ösztönzi a két ország történészeit, a magyar, a szlovák és a szlovákiai magyar nemzeti identitás alakulásával is igen nagymértékben összefügg. A két ország etnikai összetételének változásai mellett az egyházi-vallási viszonyok alakulása is alapvetően meghatározta a magyarországi és a szlovákiai kisebbségek megmaradását, identitását, illetve anyaországi kapcsolataikat.

A magyarság számára Csehszlovákia második világháborút követő évei súlyos jogfosztást hoztak: állampolgársági, politikai, vagyoni és nemzetiségi jogokat megvonták, s magát a kisebbséget a kassai kormányprogramnak megfelelően teljes egészében fel kívánták számolni. Az anyaországból áttelepülteket elüldözték. Ennek részeként a bécsi döntés által Magyarországnak visszaadott területek magyar egyházi vezetőit rövid időn belül felfüggesztették, internálták vagy Magyarországra telepítették. Legismertebb például Madarász István kassai püspök eltávolításának története. Az 1946. február 27-i lakosságcsere-egyezmény alapján a szlovákiai magyarok jelentős részét akarattal ellenére áttelepítették Magyarországra, egy másik részét Cseh- és Morvaországba deportálták. Ezek az intézkedések nagymértékben érintették a szlovákiai magyar egyházak,

így a katolikus egyház papságát is. Az itthon maradókat pedig reszlovakizációra kényszerítették. Ez a Beneš köztársasági elnöki időszakára első periódus súlyosan érintette a szlovákiai magyarság egészét, s azon belül a katolikus, református és az evangélikus egyház magyar papjait és híveit is.

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy miben tud más, újabb lenni a dolgozatom? A tiszteletreméltó elődök munkáiban (pl. Balogh Margit, Mária Fiamová, vagy Szyahula László), szinte mindenről lerántották már a leplet. Talán azért is lehet érdekes a dolgozatom, mert az eseménytörténetet követve kíván a „hogyan?”-ra és a „miért?”-re koncentrálni, míg a többi munkából ez szerencsétlenül ki-maradt. Célom, hogy rámutassak a téma fontosságára, amellet bemutassam a kommunisták milyen lépéseket tettek „ellenségük” kiiktatására.

A dél-szlovákiai üldöztetés első nagy korszaka alapvetően a magyarellenes intézkedések keretei közt értelmezhető. Ennek részeként 1945 júliusa és október között Szlovákia magyar lakta területeiről 86 magyar papot kiutasítottak az országból és 21 pap ellen eljárás indult.

A csehszlovákiai egyházak kommunista hatalom általi üldözésének számos előjele volt már 1948 előtt is. Különösen a szovjet tanácsadók játszottak fontos szerepet abban, hogy az 1945–1948 közötti időszak koalíciós csehszlovákiai és magyarországi kormányaiban a kommunista párt által megkaparintott belügyminisztériumi tárcát felhasználják az egyházak megfélemlítésére, megfigyeltetésére is. A rendelkezésemre álló szakirodalom és források alapján egységes képet adjak a dél-szlovákiai magyar katolikus egyházi személyek és intézmények ellen irányuló üldöztetések 1945, illetve 1948 utáni időszakáról. Ezzel rá szeretnék mutatni arra, hogy a téma a szlovákiai magyarság történetében is kiemelten fontos, hiszen a többségében falusi közösségekben élő magyarság a papok elüldözésével, az egyházi vagyontárgyak elkobzásával, az egyházi oktatási intézmények, egyesületek felszámolásával súlyos veszteségeket szenvedett el. Az 1948 utáni időszakban pedig fontos annak tudatosítása, hogy a kommunisták milyen lépéseket tettek az ő szempontjukból veszélyes ellenségnek számító egyházak kiiktatására, saját ideológiai-politikai monopóliumuk kiépítésére.

Körkép a katolikus egyház helyzetéről 1945–1948

Kelet- és Közép-Európában 1944 őszétől, tehát attól kezdve, hogy a Vörös Hadsereg megkezdte ezeknek az országoknak a német megszállás alóli „felszabadítását”, a Harmadik Birodalom helyett a Szovjetunió szintén megszálló hatalomként kezdett viselkedni. A vasfüggöny és a kommunista diktatúra

kialakulásával az egyházak a szovjet típusú diktatúra elnyomása alá kerültek. A rendszer célja kezdetektől fogva nemcsak az állam és az egyház szétválasztása, hanem az egyházak teljes politikai, gazdasági és társadalmi ellehetetlenítése volt. Mindszenty József írta emlékirataiban a kommunizmusról: „... a kommunizmus nem egyszerű, hanem sokrétű jelenség: fontos tényezők benne az ideológia, valamint a párt és a tagok elvhűsége. Egyfajta vallást képvisel – negatív értelemben – merev dogmákkal és szigorú hierarchikus vezetéssel. Eszmevilágának alapbölcséletét – sematikusan – így lehetne röviden összefoglalni: az anyag az egyetlen valóság, mely öröktől fogva van, és örökké megmarad; belőle alakul ki a világmindenség, a növény- és állatvilág és a fejlődés végén az ember. A kommunisták tagadják Isten és a halhatatlan emberi lélek valóságát; az önmagától létező anyagnak nincs szüksége Teremtőre.”¹

Az esztergomi hercegprímás értékelése jól tükrözi azt az alapvető szembenállást, amely a kommunizmus és az egyházak között feszült, s ami miatt a kommunista hatalom magát a vallást is ellenségének tekintette. Mivel a kereszténység és a kommunizmus egyaránt igyekszik hívei számára teljes világképet adni, ideológiai szembenállásuk miatt ez a két ideológiai „hatalom” nem férhetett meg egymás mellett békésen.

A szlovák belpolitikai élet középpontjában mindig is nagy szerepet vállalt az egyház. A Csehszlovák köztársaságban örökös cseh-szlovák viszály, és annak problémáiban, mindig oroszlánrészt vállalt a katolikus egyházi vezetés. Az első Csehszlovák Köztársaságban a két államalkotó nemzet, a csehek és a szlovákok viszonya, ami a cseh centralizmus és a szlovák autonómista törekvések között egyre több feszültséget váltott ki, azonban 1939 tavaszán Hitler már a maga javára használhatta fel a szlovákok önállósulási törekvéseit.² Így 1945-ös fordulat után kétségkívül újra kiéleződik a szlovák püspöki kar államhűségi problémája.

Edvard Beneš és londoni kormánya, az Államtanács képviselői, a moszkvai kommunista emigráció tagjaival együtt Moszkván keresztül 1945. április 3-án érkeztek Kassára. Ezen a napon Šrámek vezette londoni csehszlovák kormány Beneš elnöknek benyújtotta lemondását. Ezt követően megalakult az új kormány, amelyben elsőként Csehszlovákia történelmében a kommunisták is helyet kaptak.³ A kommunisták, akik nem csak az Edvard Beneš által szorgalmazott tiszta szláv nemzetállam kiépítésének a tervét, ezen felül a magyarokra

¹ MINDSZENTY 1989. 129.

² SZARKA 2005. 8–9.

³ SZARKA 2005. 20.

és a szudétánémetekre vonatkozó kollektív bűnösségnek az elvét támogatták, hanem igen erős egyházellenes politikát is folytattak.

A kommunista országok egyházellenes törvényei, rendeletei szinte kivétel nélkül az 1945 utáni első öt évben születtek meg, legtöbbször intézményi, szociális, nemzeti célok mögé rejtve. A hatalom szempontjából a részben leplezett, ugyanakkor gyors és sorozatos intézkedéseket az tette szükségessé, hogy a vallásos közvélemény számára az egyházellenes intézkedések ne történjenek feltűnő módon. Azaz ne emlékeztessenek a korábbi náci Németország zsidóellenes atrocitásaira. Elmondható, hogy kivétel nélkül minden kommunista országban előbb olyan törvényeket hoztak, amelyekkel az egyházak intézményi jogait kezdték korlátozni. Ezzel szinte párhuzamosan következett az ellenük fellépő propaganda, amellyel a népszerűségüket igyekeztek lerontani.⁴ Betiltották, vagy limitálták a keresztény hitelvek alapján működő sajtót.⁵ Később fokozatosan megfosztották az egyházakat ingatlanjaiktól és politikai, civil szervezeteiket, valamint a vallásos célok alapján működő egyesületeket fokozatosan elszigetelték, majd illegálisba kényszerítették. S minthogy a kommunista államapparátus számára alapvetően fontos volt az új nemzedékek kommunista szellemben való felnevelése, emiatt a korábban egyházi, illetve községi fenntartású magyar iskolákat mindenhol államosították. A megszüntetett egyházi ifjúsági egyesületek, például a cserkész szövetségek helyébe pedig a kommunista irányvonalat képviselő szervezeteket hoztak létre és működtettek.

A törvények, rendeletek, amelyek az egyházak ellen irányultak, gyakorlatilag lehetetlenné tették az egyházak önálló működését. Ezért az egyház részéről mindenhol megpróbáltak a hívőkre, illetve a katolikus egyház esetében a Vatikánra is támaszkodni. Persze az utóbbi próbálkozást minden kommunista államban kémkedésnek és államellenes cselekednek minősítették, s ezeket a kapcsolatokat felhasználták az egyházi személyek és méltóságok üldözésében. Több helyen a kommunista beállítottságú tömegeket buzdították a papok és szerzetesek ellen. Például Csehszlovákián a – „*Zbi svôjho farára!*” (Verd a saját papodat!) – jelszóval a kommunista párttagok egyházellenes atrocitásokat követtek el.

A csehszlovák belpolitikában mindig is nagy szerepet vállalt egyház 1945-ös Csehszlovákia újjáalakulását követően, hirtelen kitaszítottnak találhatta magát a politikai vezetés tekintetében, hiszen a kassai kormányprogram aláírói között nem elég, hogy megjelennek a kommunisták, mint államalkotó párt,

⁴ JAKAB 2009. 9–24.

⁵ PETRINSKÝ 2008. 35.

de az aláírók közt nem találni egyetlen egy egyházi vezetőt sem. Az újjáalakulást követő 1945–1948-as időszak között a szlovák politika színpadán csak két erős pártot találunk. Esetünkben a Szlovákia Kommunista Pártját illetve a Demokrata Pártot. A demokraták noha „vérbeli szlovák” pártnak nevezte magát, összetételük inkább evangélikus indíttatású, és már a kezdet kezdetén nem rejtette véka alá a katolicizmussal való ellenérzésüket.⁶

A fordulat a párt és a katolikus egyház viszonyában 1946 májusára kitűzött parlamenti választások idejében történt. 1946. március 1-jén Andrej Cvinček nyitrai kanonok vezetésével megtörtént az első kezdeményezés, hogy a katolikusok is reprezentálják magukat a politikai életben. Megalakult a Keresztény-republikánus Párt. A Nemzeti Frontba való beilleszkedés nem ment zökkenőmentesen, sőt a Kommunista Párt nyomására a Frontba való belépést csak névváltoztatással érhetve volna el. A heves ellenkezés végén persze engedtek a kommunistáknak és a Keresztény-republikánus Párt már Szabadságpárt néven került be a Nemzeti Frontba 1946. május 1-jén. A Szabadságpárt elleni nyomás nem enyhült ezután sem, a kommunisták befolyása ekkora már olyan nagy méreteket öltött, hogy a Szabadságpárt 1948 nyarára gyakorlatilag a Kommunista Párt egyik szatellit pártjává vált. Mindezt sejtve Cvinček kanonok egyezkedni kezdett a Demokrata Párt vezetőivel. 1946. április 5-én sikerült megegyezni az ún. „áprilisi egyezményben”. Így tehát a Demokrata Párt egyik szárnyává a katolikusok képviselői lettek. Ennek köszönhetően a májusi választásokat a demokraták nyerték 61,4%-os többségnek köszönhetően.⁸

A szlovák politikai krízis idején, vagyis 1947 őszén már a kommunisták bőven kezdeményezték azokat az intézkedéseket, amelyek az egyház ellen irányultak. A Demokrata Párt ebben a helyzetben szintén a támadások közepontjában állt. 1947 novemberében a kommunisták támadásai oda vezettek, hogy a demokraták túlhaladottnak és érvénytelennek minősítették az áprilisi egyezményt. Így gyakorlatilag a katolikus egyház politikai ereje a Nemzeti Front színpadán végleg megszűnt.⁹

⁶ PETRINSKÝ 2008 29–36.

⁷ A dp vezetése egyezményt ír alá a párt katolikus szárnyának képviselőivel, amely értelmében a párt felvállalja a katolikus egyház érdekeinek képviseletét, amiért cserébe a katolikus szárny lemond pártalapítási szándékáról, a katolikus egyház pedig a választások során a párt támogatására szólítja fel a katolikus választókat. a párt vezetése a megállapodást április 5-én hagyja jóvá, így az „áprilisi egyezmény” néven válik ismertté.

⁸ JAKAB 2009. 109–110

⁹ PETRINSKÝ 2008. 37.

A népi demokratikus rezsim egyházpolitikájának a kezdeteit a szlovák nemzeti felkelés idején érdemes keresnünk. A Szlovák Nemzeti Tanács 1944 szeptemberében lezajlott ülésen három oktatásügyi rendelet fogadott el, amely nagyon érzékenyen érintette volna az egyházat. Az 5/1944 számú rendelet biztosítani kívánta az iskolák államosítását, amely érintette volna az egyházi iskolákat, kollégiumokat. A 6/1944 rendelet megszüntette volna azokat az iskolákat, amelyeket 1938. október 6. után hoztak létre (tehát kimondottan magyar, illetve szudétanémet). Illetve a 7/1944 rendelet, amely a koedukáció tilalmát szüntette volna meg. A háború után így hamar megjelentek az egyházzellenes törvények. A Szlovák Nemzeti Tanács 1945. május 16-i 34-es számú rendelete törvényerőre hozta az 1944-es iskolák államosításáról szóló törvényeket. A rendelet vonatkozott minden iskolaügyi intézményre kezdve az óvodától a főiskoláig összesen 1880 iskolát érintett. Majd a 47-es számú rendelet gondoskodott az iskolák vagyonának az államosításáról, és a 80-as számú 1945-ös rendelet már a kollégiumokat is elvette az egyház kezéből.¹⁰ A Szlovák Kommunista Párt uralta Oktatási és Művelődési Megbízotti Hivatal természetesen mindenkit igyekezett biztosítani arról, hogy az iskolák államosításának semmi köze sincs semmilyen vallásellenességnek, s nem áll érdekében a kultúrharc elindítása sem.¹¹

A legkíméletlenebb törvény, amely szinte teljesen beleavatkozott az egyház ügyeibe az a 1945. augusztus 23-án Szlovák Nemzeti Tanács által elfogadott 99-es rendelet, amely az állami és közszféra dolgozóinak szolgálati viszonyát kívánta rendezni. Ennek értelmében az egyházon belüli dolgozók államszolgálati voltak miatt kötelesek kádervizsgálatnak alávetni magukat. Így a káderező bizottság tagjai akár csökkenthették is a papok kongruáját, esetleg be is tilthatták a papok működését.¹²

Az iskolák működésének a betiltása után a törvényalkotó szervek „gondoskodtak” az egyes szervezetek működésének a korlátozásáról, illetve a betiltásukról. Az 1945. május 25-én a Nemzeti Tanács által elfogadott 51. számú rendelet kimondta az egyesületekről szóló általános rendelkezéseket. A rendelet melléklete tartalmazta azokat az egyesületeket, szervezeteket, amelyek megszüntetésre ítéltettek. Természetesen ezek főleg vallási tevékenységet folytattak, illetve másik nagy jellemzőjük, hogy 1938 után alakultak. A betiltott szervezetek közé tartozott például a Cserkészszövetség, a Katolikus Ifjúsági

¹⁰ JAKAB 2009. 109.

¹¹ PAVLÍK 1975. 19.

¹² PETRINSKÝ 2008. 33.

Egyesület, a Katolikus Munkásegylet, illetve a Szent Adalbert Társaság is. Az olyan szervezetek esetében, amelyek nem kerültek az 51. számú rendelet mellékelt listájára, azokat próbálták teljesen ellenőrzésük alá vonni. Ilyen volt a Szlovákiai Központi Karitás, amely talán a legjelentősebb katolikus karitatív szervezet volt.¹³

1945 áprilisában a katolikus sajtót is felfüggesztette a kormány. A Belügyi Megbízotti Hivatal alá tartozó sajtóügyekben úgy döntöttek, hogy minimalizálták a keresztény töltetű sajtó kiadását, valamint betiltottak néhány katolikus újságot, mint például: Rozsévač, Neděle, Katolík, Nová Práca, Slovenský svet, Verbum. A püspöki kar a Katolické noviny nevezetű folyóiratukért harcoltak a legtöbbet, amelynek az újra forgalomba való helyezését csak 1945 szeptemberében sikerült elérnie. 1945 végén a 200 fajta csehszlovákiai sajtóból mindössze 26 maradt katolikus színezetű.¹⁴

Az egyházi ceremóniák működésében is kívánt rendelkezni a korabeli államapparátus. Név szerint már 1945 szeptemberében a kassai hatóságok már korlátozó intézkedéseket vezettek be a magyar istentisztelet terén. Csak a legkisebb templomban folyhatott magyar nyelven a mise, ami csak heti egy alkalommal történhetett meg.¹⁵ 1946. április 17-én az érsekújvári járási nemzeti bizottság betiltotta a húsvéti körmenet magyar nyelvű lebonyolítását, illetve szorgoskodott az magyar nyelvű istentiszteletek celebrálásának a betiltásában is. A járási nemzeti bizottság arra hivatkozott, hogy Érsekújvár lakosságát nézve 80%-a szlovák nemzetiségű (köszönhető a reszlovakizációnak).¹⁶ Érdekes volt a helyzet a galántai járásban is. Az itteni akcióbizottság 1948. február 27-én a járás területén azonnali hatállyal betiltotta a templomokban a magyar nyelv használatát. Lazik Ambrus nagyszombati apostoli kormányzó tiltakozásai ellenére bevezették a határozatot.¹⁷

A további egyházellenes törvénynek minősül a földreform körüli rendeletek. Elsőként a háború előtti revízió került törvényerőre. 1947 júliusában 147/1947 számú törvényt életbe léptették, amely kimondta, hogy azok vagyonát is elkobozhatják, akiket a háborús bűnösség vádja nem érintett. Így az egyházi mezőgazdasági vagyon nagy részét e törvény felhasználásával szereztek meg. Az elkobzott földek döntéséről a revíziós bizottság döntött, ami politikai

¹³ PETRINSKÝ 2008. 34.

¹⁴ PETRINSKÝ 2008. 35.

¹⁵ JAKAB 2009. 110.

¹⁶ JAKAB 2009. 111.

¹⁷ SZTYAHULA 2013. 137.

szempontból vegyes bizottságnak minősült, ám az 1948-as kommunista hatalomátvételt követően kizárólag a párttagok döntése érvényesült. Elmondható, hogy összesen 100 ezer hektár földet kobozott el az állam az egyháztól. A földreform törvényei azonban nem zárultak le még ekkor. 1948. március 21-én elfogadták az új földreform törvényt, amely a 46/1948 szám alatt futott. A 46/1948 törvény már kimondottan az egyház tulajdonában lévő földterületekről szólt. A törvény alapját tehát elkobozták minden olyan apró vagyont, amely valamilyen képen az egyházhoz köthető. Tehát plébániák, kolostorok, templomalapok stb. Ez az intézkedés egyértelműen felborította az egyház önfinanszírozását, így egyszer és mindenkorra teljes egészében az egyház a politikai ellenőrzés kiszolgáltatottjává vált.¹⁸

Mindezekből a jogalkotásokból kiderül, hogy már az irányított demokrácia éveiben születtek egyházzellenes intézkedések. A kommunista vezetők, akik már a kezdet kezdetén ellenséggként néztek az egyházra, ugyan korlátozott szerepük volt a jogalkotásban, ám koránt sem elenyésző, sőt az egyházakat ért sérelmek alapvető jelentőségűek voltak. Ha kimondottan a szlovákiai magyar egyházat vizsgáljuk, akkor szembeűnő a jogfosztások kettős jellege, ugyanis a magyar egyházi vezetőkre ugyanúgy érvényesek voltak a magyar jogfosztó intézkedések, mint az egyházi jogszabályok. Az 1948-as kommunista hatalomátvételt követően a vallásellenesség politikai szempontból még brutálisabbá és érzékelhetőbbé vált.

Körkép a pártállami időszak kezdetén 1948–1950

A kommunisták Csehszlovákiában már a világháború befejeztével igyekeztek fontos pozíciókat elfoglalni az Állambiztonsági hivatalban, majd a Demokrata Párt tagjait kezdték térdre kényszeríteni. A vád konkrétan az volt, hogy a „ludák” emigráció tagjaival akartak egy államellenes akciót létrehozni, mégpedig a Szlovák állam kikiáltását. Mindezt vegyítették a szlovák gazdasági és szociális probléma megoldását szorgalmazó földreformjukkal, ami szintén rossz fényben vetette fel az élelmezés és ellátásért felelős biztosok tárcáján dolgozó demokratákat. Így sorra jöttek a Megbízottak Testületéből a lemondások, ami lényegében egy válságot robbantott ki. A válság hatására a kommunista vezetők tüntetéseket szerveztek, amelyekkel sorra nőtt a népszerűségük, és a Demokrata párt tagjai fokozatosan hátráltak a funkcióktól. Az 1946. májusi választásokon a kommunisták a szavazatok 38%-át szerezték meg, így a legerősebb párttá váltak. 1947-től fokozatosan támadták a demokratikus

¹⁸ PETRINSKÝ 2008. 37–38.

berendezkedés kereteit, egyben a többi pártot, melyek ellehetetlenítésére a rendőrséget is felhasználták. Az akkor még hivatalosan független Ludvík Svoboda védelmi miniszter is készen állt a kommunisták támogatására. 1948 februárjában ezért a polgári miniszterek lemondtak, amivel a kommunista Klement Gottwald miniszterelnök távozását kívánták elérni. A kommunisták tüntetéseket szerveztek, melyre ellentüntetés volt a reakció. Ezen zavaros időszakkal elérték, hogy Beneš inkább elfogadja a lemondásokat és kinevezze a kommunista kormányt. A februári fordulat után, májusban egypárti választást rendeztek, melyen a Nemzeti Front szerezte meg a szavazatok 88%-át, ezzel a kommunisták hivatalosan is átvették az ország irányítását.¹⁹

A Kommunista párt hatalomra kerülése után szinte rögtön megnyilvánult a katolikusellenessége. Ebben minden bizonnyal nagy szerepet játszott a katolikusok egybefonódása a Demokrata párttal, ám ellenben nem ez az egyedüli magyarázat. A célja a Kommunista pártnak mindenekelőtt az államhatalom által nem, vagy kevésbé ellenőrzött intézményrendszerek felszámolása volt.²⁰ A hatalomátvételt követően egy évvel 1949 februárjában megkezdődtek a tárgyalások a kommunisták és a katolikusok között. A tárgyaláson csaknem teljes megegyezés született. Az állam megígérte, hogy annak fejében, ha Jozef Beran prágai érsek és a püspöki kar valamilyen módon elismeri az új kommunista Csehszlovákiát, akkor teljesíti az egyház kívánságait. Végül is eredmény nem született, sőt 1949 májusában Újtátrafüredi püspöki konferencián tovább tanácskoztak a püspökök, így bizonyos jelei voltak a kompromisszumnak, ám a konferencia hirtelen drámai fordulatot vett. A tanácsterem szellőztetésekor lehallgató-készüléklet találtak. A konferencia tovább folytatódott módosított napirenddel, amely egyetlen pontot tartalmazott: mennyire elképzelhető egyáltalán bármiféle együttműködés a kommunistákkal, akik ilyen módszerekhez is képesek folyamodni.²¹ Az állam a megfigyeléseit folytatta az alsópapság²² körében is. Az egyház ellenőrzésének a módszerei közé tartozott: a telefonok lehallgatása, postai küldemények felbontása, reakciós papok figyeltetése, plébániák és templomok lehallgatása.²³ Az, hogy mennyire nem válogattak az eszközökben, bizonyítja, a papok elcsábítására kiképzett nők, akiket információszerzés

¹⁹ KOVÁČ 2011. 275–282.

²⁰ JAKAB 2009. 145.

²¹ REMÉNY, 2000. szeptember 10. 3. p

²² Azok az esperesek, plébánosok, káplánok, akik maguk is vezetnek plébániát, a püspök megbízásából gyakorolják a plébánia fölötti felügyeletet. A plébános a hívek egy meghatározott közösségének, az egyházközségnek az élén álló pap.

²³ REMÉNY, 2000. október 8. 3. p.

céljából képezték ki. Klement Gottwald ugyanis a papi összetartás titkát éppen a cölibátusban látta.²⁴ Közben a Vatikánból érkezett szigorú utasítás, miszerint a csehszlovák kommunista államhatalommal semmilyen körülmények között sem szabad megegyezni. Gennaro Verolino prágai vatikáni internunciussal segédletével a vallás és az egyház megvédése címen megpróbálták komoly népmozgalmakat szervezni. A sokat bízott népmozgalom hamar kudarcba fulladt, ugyanis egyes helyeken, mint Lőcse, vagy éppen Prága a tüntetések hamar tömegverekedésekbe és rendezavargásokba fulladtak.²⁵ A prágai nunciátúra azonban rendszeresen folytatta tiltakozásait. Év végére mindegy 30 tiltakozó felhívást adtak ki. A kommunista csúcsértekezleteken megállapították, hogy Gennaro Verolino prágai vatikáni internunciust mihamarabb el kell távolítani. Kezdetben közvetett intézkedések történtek ellene, ugyanis titkára kihallgatásán keresztül próbáltak valami terhelőt találni, ám sikertelenül. Gennaro Verolino pár nappal később elhagyta Csehszlovákiát és helyébe Ottavio de Liva titkárt bízta meg. A kommunista sajtó az esetet így kommentálta: „Nem sikerült szabotálni a szocializmus építését...”²⁶ Így gyakorlatilag megkezdődtek a folyamatok ahhoz, hogy a diplomáciai kapcsolatok lassan, de biztosan megszakadhassanak a Vatikánnal.

A kommunista törekvések, amelyek az egyház ellehetetlenítését jelentették még itt koránt sem értek véget. Az egyház működése elleni szabotázs a katolikus akcióval ért a csúcspontra. A katolikus akció egy álcázott felforgató mozgalom, amellyel a katolikusok bomlasztásának egyik legnagyobb fegyverének bizonyult. Az egyház megfertőzésének a terve több szakaszban zajlott. Először az egyház belső, konfliktusos személyeit azonosították, vagyis az államrendőrség és az egyházügyi titkárok különleges hálózata négy jegyzéket készített, a szerint ki minősül reakciónak, illetve ki képzelhető lojálisnak az állammal szemben.²⁷ Ezek után a lojalitási fok szerint az együttműködőbbekkel felvették a kapcsolatot, majd később funkciókban és anyagilag is támogatni kezdték őket. Cél, hogy széthúzást generáljanak a katolikus egyházi vezetők körében.²⁸ A révbe érésre 1949. június 10-ig kellett várni. A prágai Újvárosi Vigadóban kihirdették a katolikus akciót²⁹ (vezetői: Alexander Horák, Jozef Lukačovič,

²⁴ REMÉNY, 2000. szeptember 10. 3. p.

²⁵ SZTYAHULA. 2013. 156.

²⁶ REMÉNY, 2000. szeptember 17. 3. p.

²⁷ REMÉNY, 2000. szeptember 10. 3. p.

²⁸ HALKO 2008.103.

²⁹ Prágában megalakuló a „párttal és az állammal együttműködő” egyházi szervezet.

Josef Fiala). Itt megjelent 67 pap (ebből 39 szlovák) rendszerhű szónoklatok után elfogadta a „katolikus akció kiáltványa” című programdokumentumot. Az új szocialista társadalmat a béke egyetlen, valódi letéteményesének nevezték. Az nem volt elég, hogy rendszerhű egyház alapjait teremtették meg, de ezen kívül a püspököket azzal vádolták meg, hogy akadályozzák az állammal folytatandó tárgyalásokat, mert az egyház képviselői nem voltak hajlandóak hűséget fogadni köztársaságnak. A kiáltvány végezetül összefoglalja a katolikus akció programját is, amely az államhűségen és a Vatikánnal való szakításon alapul. A kiáltvány még önmagában nem volt elég. Elengedhetetlen volt a nagyszámú tábor igazolása is. Tehát a dokumentumhoz aláírásgyűjtő kampány vette kezdetét, természetesen ehhez az állam minden segítséget megadott. Speciális aláírásgyűjtő csoportok jöttek létre, amelyek naponta többször adtak jelentést az aláírók számának az állásáról.³⁰ A sajtó összesen mintegy 1 500 nevet tett közzé például a Hlas Nitrianskeho Kraja (Nyitrai kerület hangja) című újság 1950. január 29-i számában, ahol az aláírói névjegyzékben találunk olyan személyeket is bőséggel, akik semmit sem írtak alá, vagy nem léteztek, sőt halottak neveire is rátalálhatunk.³¹

A püspöki kar lényegében ennek köszönhetően állt egy oldalra, ekkor jött el a készítés a katolikus egyház megvédése érdekében. 1949. június 15-én – tehát mindössze öt nappal a katolikus akció kikiáltása után – a prágai érseki palotában találkoznak a püspökök és ordináriusok³². A titkos találkozót könnyen lebukhatott volna már az elején, ugyanis délelőtt az érseki palotában még razziazott a rendőrség és a titkosszolgálat emberei, ám Josef Beran püspöknek sikerült megvezetnie a rendőrséget. Ilyen hangulatban fogadták el a jelenlévők azt a legendás pásztorlevelet, amelynek a címe: Püspökök és ordináriusok szózata a hívekhez a nagy próba órájában. A modernkori történelemben a csehek és szlovákok tekintetében példaértékű cselekedet. A szöveg tükrözi a feszült helyzetet az egyház és a kommunista államhatalom között, kifejezi, hogy a katolikus vezetők meghozzák a maximális áldozatot, a hűséget a Vatikánhoz, valamint figyelmeztet a rezsim álnokságára és előre jósolja a közelgő üldöztetést.³³ Mivel egyértelműen rezsim ellenes a szöveg, s a katolikus akció jóvoltából államosítják az egyházat, így komoly alkotmányellenes cselekedetnek tekintették a szöveg felolvasását. A rendőrök és a belügyminisztérium

³⁰ HAĚKO 2008. 104.

³¹ HLAS NITRIANSKEHO KRAJA, 1950. január. 29. 2. p.

³² Ordináriusok: az egyházmegye megyéspüspöke, általános helynöke és püspöki helynöke valamint egyes szerzetesi intézmények elöljárói

³³ HAĚKO 2008. 105.

ügynökei azt az utasítást kapták, hogy bármilyen körülmények között, bármi-
kor, de kobozzák el mihamarabb a pásztorlevelet, és figyelmeztessék a papokat,
hogy amennyiben másolatot készítettek azt tilos felolvasniuk. Szlovákiában
tiltakozási hullám bontakozott ki a pásztorlevél felolvasásának a betiltása
miatt, s az 1949-es évben több faluban kisebb zendülésre is sor került. Liesek
községben, amikor a plébános olvasni kezdte prédikációjában a pásztorlevelet,
Madlenka álnévű titkos ügynök úgy próbálta azt megakadályozni, hogy a szó-
székről le akarta rángatni a plébánost. A hívők ezt nem nézték jó szemmel,
elkapták Madlenkát és meghurcolták.³⁴ Hasonlóan cselekedtek Szlovákiában
több mint száz községben kelt a lakosság plébánosa védelmére. Žiar község-
ben nem engedték elmenni Fierlinger miniszter szolgálati kocsját. A lakosok
abban a hiszemben voltak, hogy a miniszter egy letartóztatott papot visz.³⁵
Azokat a papokat, akik felolvasták, terjesztették, vagy másolták a pásztorle-
velet, azokat szépen-lassan vizsgálati fogságba helyezték, majd letartóztatták.
1949. augusztus 13-án a katolikus püspöki kar nagyszombati konferenciáján
elutasította az egyházak államosítását. Majd két hónappal később a létrejöttek
az Állami Egyházügyi Hivatal, ahol az év végétől megkezdődött a szlovákiai
alsópapság hűségesküjének a letétele.³⁶

A kommunisták és a katolikusok közötti konfliktus a Čihošť-i eset után
kezdett bonyolódni. 1949. december 11-én a falu templomában a prédikáció
alatt állítólag többször megmozdult a kereszt 19 szemtanú tanúsága szerint.
A hír természetesen vonzotta a katolikusokat, így Toufara plébánoshoz érke-
zett Ottavio de Liva vatikáni külügyi biztos, akin a titkosszolgálat emberei már
régóta szerettek volna fogást találni. A titkosszolgálat emberei gondolták, hogy
valami felhasználhatót találnak de Liva ellen. A külügyi biztos és a plébános
találkozása után 1950. január 28-án Toufara plébánost kihallgatásra vitték, aki
a vallatás során „rejtélyes” körülmények között az életét vesztette.³⁷ Az eset
bizonyítja, hogy a katolikus egyház államosításával, illetve a hazafias papság
jelenlétével (katolikus akció tagjai), már összehasonlíthatatlan a két fél befo-
lyása és ereje. Így hamar megkezdődtek a reakciós egyháziak likvidálása is.

Az első koncepció per Machalka szerzetes és társai³⁸ néven vált ismerté.
Konkrétan a férfi szerzetesek és szerzetesgyülekezetek ellen irányult. Az ügy

³⁴ REMÉNY, 2000. október 22. 3. p.

³⁵ REMÉNY, 2000. Szeptember 10. 3.

³⁶ JAKAB 2009. 145.

³⁷ ŠABO 2010. 25

³⁸ MANDZÁK 2008. 55–255.

időpontja az 1950-es évek húsvétja. A koncepció per a „K” akció, a kolostorok a likvidálásának a legitimitását képviselte. Koncepció per előkészítése nem kis feladat volt. Első lépésben tisztázniuk kellett, hogy a szerzetesek között melyek a legjobban reakciós szelleműek, azaz melyek eltávolítása eredményezhet a legnagyobb sikert, azonban arra is nagy figyelmet szenteltek, hogy a majd kiválasztott szerzetesek között ne legyenek nagy intellektusok, és jártasságuk a jogászatban gyenge legyen. A szó szerinti választás a következő szerzetesekre esett: ThDr. Ivan Mastiliak - görög katolikus, egyházi író, teológiai tanár az Obořišti főiskolán; Augustin Machalka - a Premontrei kolostor főapátja Nové Říši-n; Dr. František Šilhan - jezsuiták tartománymestere; Bohumil Vít Tajovský - apát a premontrei kolostor Želivben; ThDr. Szilveszter Braitó - dominikánus szerzetes; Jan Blesík - REDE ellenes szerzetes; Dr. Jan Evangelista Urban - ferences, teológus, író, alapítója és igazgatója az Institute of Study catholicum-nak; Adolf Kajpr - jezsuita szerzetes, Katolík szeresztője; František Mikulasek - jezsuita Dorost szerkesztője; Stanislav Barták - pap Nové Říši kolostorban.

Bizonyítékok között rengeteg volt a hamisított, koholt. Sok esetet hoztak velük összefüggésbe. A Vatikánnak való kémkedéssel például az egyikük iskolai előmenetelét hozták összefüggésbe. Vallási röpirataikat a vád azzal vádolta, hogy az állam elleni összeesküvés buzdítására készítették. Letartóztatásukat követően 1950. március 15-én megkezdődött a szerzetesek kihallgatásának a procedúrája, amelynek a valódi célja a szerzetesek megtörése volt. Különböző eszközöket alkalmaztak, melyekkel fizikailag és szellemileg is leépítették a tárgyalásra. Az erőszakos eszközöket naponta alkalmazták. Börtönhelyük egy földalatti pince volt, ami nem rendelkezett semmilyen fűtőtesttel. A cella nem rendelkezett illemhelységgel, padlózattal és fekvőhellyel. Napi procedúrák közé tartozott az óránkénti ébresztés, napközbeni meneteltetés és a szerzetesek vallattatása, ami egyet jelentett a fizikai bántalmazással, gyakran éheztettek is őket. A lelki megtörésük érdekében a szerzeteseket a szeretteik biztonságának a fenyegetésén túl hallucinogén anyagokat (Scopolamin) is alkalmaztak.

A perre a K akció idején 1950. március 31. és április 5. között került sor. Ez teljesen nyitott volt a nyilvánosság előtt. A teljes nyilvánosság annyit jelentett, hogy az esetet közvetítette a televízió, és jogászhallgatók is jelen voltak. Az alapos forgatókönyvvel épített perben Alexej Čepička igazságügy miniszter mondta ki az ítéletet a szerzetesek felett. Az ítélet szerint: ThDr. Ivan Mastiliak életfogytiglanit, Augustin Machalka és PhDr. František Šilhan 25 évet, Bohumil Vít Tajovský 20 évet, ThDr. Silvestr Braitó és Jan Blesík

15 évet, valamint PhDr. Jan Evangelista Urban 14, Adolf Kajpr 12, František Mikulášek 9, Stanislav Barták 2 éves börtönbüntetést kapott.³⁹

A szerzetesek elleni koncepció per legitimmé tette az 1949. augusztusi Központi Bizottság által javasolt kezdeményezést a kolostorok és szerzetesrendek felszámolására. A kolostorok és szerzetesek felszámolásának a vágyát az államhatalom részéről nem is bizonyítaná jobban, mint a Szabad Nép című újság szerkesztője tollából írt cikk: „A reverendás kémek leleplezése után újra s különös nyomatékkal bizonyosodott be, hogy a népi demokratikus országokban az imperializmussal szövetkezett klerikális reakció olyan ellenséget jelent, amely mindenre el van szánva, s amelyet legyőzni csak állandó készenléttel és a legnagyobb éberséggel lehet. Olyan tanulság ez, amelyet valamennyi szocializmust építő népnek – köztük nekünk is – meg kell szívlelnünk!”⁴⁰

1950. április 13–14. éjszakáján (barbáréjszaka) előre központilag szervezett K akció vette kezdetét. Az akción az állami központi szervek, a titkos szolgálat, a rendőrség és önkéntes polgári alakulatok vettek részt. A tervezet kidolgozója Gustáv Husák volt. A rendkívüli precizitással megtervezett bevetési sorozat közel 3-4 óra alatt elfoglalta Csehszlovákia összes női és férfi szerzetesi kolostorát. Kivezényelték a kolostorok szerzeteseit az udvarokra – több helyen fizikailag bántalmazták, gyalázatosan viselkedtek velük – majd buszokba terelték őket. Csehszlovákián 15 szerzetesi rend esett áldozatul. 76 kolostor és összesen 1180 szerzetes. A 76 kolostor közül öt kolostort felhasználtak az összegyűjtött busszal érkező szerzetesek integrálására. Katonai kutyás alakulatok vigyáztak a külső területeken esetleges ki és beszökésekre figyelve. A női szerzetesrendek ellen az „R” akció hasonló lefolyással járt. A nővéreket itt is összegyűjtötték és legtöbbszörük Csehország gyáraiba integrálták kényszermunkára, vagy Szlovákia mezőgazdasági szövetkezeteibe. Az akció a nővérek ellen 1950. augusztus 29.-én reggel 8 órától kezdődött. 1962 nővért hurcoltak el. Visszatérni csak évekkel később tudtak és csak töredéküknek sikerült.⁴¹

A második nagy koncepció per a párthatalom első éveiből a püspökök elleni per. A szerzetesek elleni tárgyalás lefolyását követően kezdődtek meg az előkészületek a püspökök eltávolítására. A lakosság reakciójától tartva készítették egy kisebb eljárást Stanislav Zela olomouci püspök ellen, akit 1950. december 2-án kémkedésért 25 évre ítélték.⁴²

³⁹ ŠABO 2010. 25–27.

⁴⁰ <http://www.hirek.sk/multunk/20120414164227/a-62-evvel-ezelotti-borzalmakra-emlekeztek-garamszentbenedeken.html> [megtekintve: 2015. április 29-én]

⁴¹ BERNÁTOVÁ 2010. 45–78.

⁴² LETZ 2008. 139–140.

1950. január 2-án kezdődtek meg a tárgyalások a három szlovákiai püspök ellen: Ján Vojtaššák iglói püspök, Michal Buzalka nagyszombati püspök és Pavol Gojdič eperjesi püspök. A vád szerint bűnük a náciizmussal való kollaboráció, a Vatikánnak való kémkedés és államellenes összeesküvés.⁴³ A kollaboráció vádjának talaját a Tiso elnök amnesztiájáért írt kérvényük adta. Azonban életük során egyikük sem támogatta a ludákokat. Sőt Gojdič zsidókat bújtatott – amiért később megkapta a világ igaza⁴⁴ címet is – a csehszlovákiai zsidók lengyelországi deportálások idején 1942. március-június, illetve 1944. december és 1945. január között. A Vatikánnak való kémkedés vádját azért tudták ráfogni a püspökökre, mert viszonylag sok levelezés volt a Szentszék és a püspökök között, illetve Ottavio de Liva vatikáni külügyi biztossal is szoros volt a kapcsolatuk. A harmadig vádpontban rengeteg rosszfényben felmutatott anyagot terjesztettek elő. Előszedték a már fentebb említett „Püspökök és ordináriusok szózata a hívekhez a nagy próba órájában” című püspökök pásztorlevelét, a munkásmozgalmak elleni felszólalásaikat is. A püspökök elleni tárgyi bizonyítékokon kívül rengeteg hazafias pap szólalt fel ellenük pl. Ján Feješ, Ján Decheta, Jozef Minárik, Michal Beňo, Ján Tuleja stb. Az ügy végén, január 15.-én a bíróság kimondta az ítéletet. Vojtaššák 24 év börtönt, és fél millió korona, büntetést kapott. Buzalka és Gojdič életfogytiglanit kapott.⁴⁵ Hármuk közül csak Gojdičot érte a halál a börtönbüntetésben, többiek végül amnesztiával kikerültek a fegyházakból.

A többi püspököt is el kívánta távolítani az államhatalom. 1950. június elején Lazik püspököt nagyszombati székhelyén internálták. Grígel kormánybiztos és négy titkosszolgálati ügynök megtiltotta a püspöknek, hogy elhagyja az épületet. Hajnali órában lakoltatták ki az épületben élő kedvesnővéreket, senkivel sem tarthatta a kapcsolatot. Reggelre a hívők tüntetést szerveztek, ami után kénytelenek voltak szabadon engedni a püspököt.⁴⁶

A pártállami időszak kezdete alapjaiban rengette meg a csehszlovák katolikus egyházat. Az 1950-es évekre gyakorlatilag nincs, vagy igen kicsi a katolikus ellenállás, vagyis a földalatti egyház⁴⁷, aki inkább csak illegális ifjúsági táborokat szervez, illetve könyvcsempészettel foglalkozik.⁴⁸ A kevésbé kommunista-ellenes papok nagyobbik része csatlakozik a békepapi mozgalomhoz, amely

⁴³ LETZ 2007. 200.

⁴⁴ A világ igaza a nem zsidóknak adható egyik legmagasabb izraeli állami kitüntetés.

⁴⁵ LETZ 2007. 28–342.

⁴⁶ REMÉNY, 2000. november 12. 3. p.

⁴⁷ Földalatti egyház: egy titkos, egyházon belüli szervezkedés a fennálló társadalmi rend, államhatalom ellen. leginkább tiltott könyvek, cikkek behozatalával foglalkoztak.

⁴⁸ JAKAB 2009. 146.

egy hazafias papokkal vegyített csoportosulás. 1949. december 4-én Szliácson megtartott szlovák összegyűlési békekonferenciából nőtte ki magát.

Az egyház és az állam 1950-es évekbeli viszonyáról a későbbiekben elmondható, hogy a békepapi mozgalom kisebb megbékélést tudott hozni a katolikus egyház és a kommunista államhatalom között. Az állam törvényileg biztosította a szabad vallásgyakorlást, és az egyház nem kívánkozott beavatkozni az ország ügyeibe.⁴⁹ Ám a történelem azt igazolja, hogy a két ellentét a későbbiekben sem tudott egymás mellett megélni, s az egyiknek vesznie kellett.

A csehszlovákiai magyarok helyzete és a magyarellenos intézkedések 1945–1948

Az Edvard Beneš vezette londoni emigráns csehszlovák kormány számára a dél-szlovákiai magyarok eltávolítása az új köztársaságból részben elvi kérdés volt, részben viszont a három és félmillió német kisebbség felszámolására vonatkozó tervek mellett másodlagos jelentőségűnek számított. Ezzel együtt 1943. év decemberi moszkvai tárgyalásain kérte és meg is kapta Sztálin és Molotov szovjet külügyminiszter beleegyezését a magyar kisebbség kitelepítéséhez.⁵⁰ Az 1944 augusztusában, a szlovák nemzeti felkelés irányítására vállalkozó Szlovák Nemzeti Tanács elképzeléseiben ugyanakkor kezdetben „csak részleges büntető intézkedések fogalmazódtak meg a magyar kisebbséggel, illetve annak az 1938–1945 közötti időszakra vonatkozóan elmarasztalhatónak tartott részével szemben.”⁵¹

A szlovákiai magyarok egyoldalú kitelepítése, illetve a lakosságcsere kérdése mellett kezdettől fogva sürgették az 1938 után Magyarországra került területek valamennyi „anyaországi telepésének” elűzését.⁵² Az 1945 áprilisában Kassán elfogadott csehszlovák kormányprogramban a londoni kormány és a moszkvai csehszlovák kommunista emigráció egyetértésével a németek mellett a magyarokra vonatkozóan is meghirdették a tiszta szláv csehszlovák nemzetállam megteremtésének célját. A csehszlovák parlament megválasztásai a törvényhozói jogokat gyakorló Edvard Beneš köztársasági elnök dekrétumai pótolták az országos törvényeket.

Az 1945 májusában kiadott 5. számú köztársasági elnöki dekrétum a német és a magyar kisebbséget államilag megbízhatatlannak minősítette. A kollektív

⁴⁹ SZTYAHULA 2013. 161.

⁵⁰ KAPLAN 1993. 97.

⁵¹ SZARKA 2005. 20.

⁵² Uo.

bűnösség elve alapján hamarosan döntés született a német és magyar földművesek mezőgazdasági vagyonának kártérítés nélküli elkobzásáról.⁵³ 1945 augusztusában, az 1945. évi 33. számú dekrétum alapján megtagadták a csehszlovák állampolgárságot a két nem szláv kisebbség tagjaitól, az ország területén élő kisebbségtől. Dekrétumok rendelkeztek továbbá a német és magyar elkobzott földbirtokok, cégek és ingatlanok cseh, szláv nemzeti gondokság alá vételéről és a kötelező közmunkáról.

A kassai kormányprogram által meghatározott nemzetállami elképzelés jegyében 1945 májusában az úgynevezett katonai erővel elkezdték elűzni a Szudéta-vidékről a németeket, rövid pár hét alatt Magyarországra útték át az 1938. november után a bécsi döntés által kijelölt területre költözött anyaországi magyarokat. A két kisebbség teljes felszámolására a prágai és pozsonyi hatóságok a szovjet és a csehszlovák hadsereget is szerették volna felhasználni, s voltak tervek arra, hogy a Dunán és az Ipolyon pontonhidakon, saját lovas fogataikon szerették volna áthajtani Magyarországra a megfélemlített magyarokat.⁵⁴

A csehszlovákiai magyar kisebbség felszámolására a győztes nagyhatalmak 1945. augusztusi potsdami értekezletén elutasított csehszlovák kérés miatt, tehát a nagyhatalmi beleegyezés hiányában ötféle lehetősége maradt a csehszlovák hatóságoknak. A 36 ezer anyaországi személy kiűzése mellett a háborús bűnösökké nyilvánított személyek egyoldalú kitelepítését szorgalmazták. A pozsonyi és kisebb mértékben kassai, komáromi városi magyar népesség lakásait lefoglalták, a városok életében vezető szerepet játszó személyeket internálták, megengedve számukra azonban hogy Magyarországra menekülhessenek. Az általam vizsgált mátyusföldi Tardoskedd községet leginkább a magyarok belső széttelepítését célzó 1945. és 1946. évi két csehországi deportálási hullám érintette.

A csehországi munkaerőhiányra és a közmunkáról rendelkező 88/1945. sz. Beneši dekrétumra hivatkozva hajtották végre a csehországi kényszermunkára való magyarok deportálását. 1946 novemberre és 1947 februárja között hivatalos csehszlovák adatok szerint országsszerte összességében 393 dél-szlovákiai településről 9160 családot (41666 személyt) érintettek ezek az intézkedések. Köztük nőket, gyermekeket és öregeket szállítottak embertelen módon, fűtetlen tehervagonokba zárva Cseh- és Morvaországba.⁵⁵ Az 1946-ban beindított

⁵³ VADKERTY 1996. 195.

⁵⁴ VIDA 2005.

⁵⁵ POPÉLY 2007. 56.

„reszlovakizációs” akció,⁵⁶ a vagyonek Kobzástól és kitelepítéstől való mentesítés reményében, valamint az állampolgári jogok megszerzésének a kilátásba helyezésével 350 ezer fős magyar tömeget kényszerített arra, hogy „reszlovakizáljon”.⁵⁷

Mindezek a rendkívüli, embertelen intézkedések hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar kormány megelőzni kívánván a csehszlovákiai magyarság teljes vagyon- és jogvesztését, erőszakos asszimilációját több hónapos kivárás után 1946. február 27-én aláírta a több tekintetben egyenlőtlen lakosságcsere-egyezményt. Az egyezmény azonban lehetőséget teremtett a csehországi deportáltak azonnali leállítására, a vagyonek Kobzások korlátozására és a lakosságcsere előkészítése érdekében a magyar hatóságok szlovákiai ellenőrzőmisszióinak a kiépítésére. Több mint egy évig tartó egyeztetések, tárgyalások után a nem egyenlő feltételek mellett aláírt egyezmény értelmében Magyarországról áttelepült mintegy 73 ezer szlovák 38 ezer kataszteri hold földet hátrahagyva, addig a Szlovákiából áttelepített közel 90 ezer magyar 109 ezer kataszteri holdat volt kénytelen itt hagyni.⁵⁸

A csehszlovákiai magyar katolikus egyház helyzete és szerepvállalása a meghurcolások ellen 1945–1948

A „csehszlovák magyar katolikus egyház” kifejezés alatt a Csehszlovák Köztársaságban dolgozó magyar nemzetiségű papokat, espereseket, segédlelkészeket, szerzeteseket, tehát az egyház szolgálatában álló személyeket, s az általuk működtetett, irányított helyi közösségeket, s egyéb egyházi intézményeket értem. A dolgozatban fontos helyet kapó a csehszlovákiai magyar nemzetiségű katolikus egyházi személyek üldözése, így licentia poetica – szerzői szabadság elvén és a stilisztikai egyszerűsítés érdekében esetükben a „csehszlovákiai magyar katolikus egyház” kifejezést használom. További magyarázatra szorul, hogy a csehszlovákiai magyar egyházi személyekre egyaránt vonatkoztak – a korábbi fejezetekben található – magyarellenes, illetve az eredendően egyházellenes intézkedések is. Tehát a koalíciós időszak intézkedései magyarként és

⁵⁶ A reszlovakizációs folyamat, során az agitációba gyakran a fenyegetés hangja vegyült. szórólapok figyelemztették a magyar lakosságot, hogy a szlovák nemzetiség vállalása az utolsó esély a szabad élet biztosítására. A felvidéki magyarok nagy többsége végül is a kisebbik rosszként a reszlovakizációt választotta. a reszlovakizációt a rendkívüli körülmények közt kérelmező 325 ezer szlovákiai magyar fölött, úgy gondolom, ma sincs senkinek joga erkölcsi ítéletet mondani.

⁵⁷ POPÉLY 2002. 468–492.

⁵⁸ FÓRUM TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE, X. évfolyam 2008/1., Somorja

egyházi személyként egyformán sújtották a kisebbségi papokat, szerzeteseket. A népi demokrácia egypártrendszere idején pedig a csehszlovák kormány teljesen demokráciaellenes és embertelen intézkedései nem tettek különbséget magyar vagy nem magyar egyházi személyek és intézmények között. Mindez természetesen nem maradhatott tiltakozások, elutasítások és kritika nélkül.

Az iskolák államosítását követően, ami különösen érintette az egyházat, tiltakozásul 1945 júliusában aláírásgyűjtő akcióval válaszolt a katolikus egyház. A tiltakozás szinte teljes kudarccal végződött, ugyanis a biztonsági szervek nemcsak, hogy csírájukban elfojtották a kezdeményezést, hanem ezt követően házkutatásokat tartottak minden püspöki hivatalban és plébánián.⁵⁹ Pájer János 1945. augusztus 10-én a magyar vallás és közoktatásügyi miniszterhez intézett levelében tájékoztatta a magyar hatóságokat, hogy emeljének szót az iskolák államosítása ellen, így az egyházi és a kisebbségi oktatási intézetek védelméért emeljen szót a Csehszlovák köztársaság illetékes helyein.⁶⁰

A legmélyebben sértő rendeletet az egyház a 99/1945 számú rendeletet (a kádervizsgálat alárendeléséről) tartották. 1945. október 19-én (két hónappal a rendelet kihirdetése után) az evangélikus egyház főpüspöke Vladimír Pavel Čobrda is tiltakozott, az ellen, hogy a törvénnyel lényegében a megbízottnak nagyobb hatalma van a papok fölött, mint ahogy azt az egyházi hierarchia megköveteli. A katolikus oldalról október 30-án Karol Kmeťko érsek tiltakozása már kicsit enyhébb volt az evangélikusoktól. Kifejtette a tiltakozása során a véleményét, amely szerint nyilván valamiféle hiba van a törvény szövegében, így nyilvánvalóan az államhatalomnak nincs joga a kádervizsgálat után az egyház ügyeibe beleavatkozni.⁶¹

Elég sok tiltakozást váltott ki az istentiszteleti nyelvbe való állami beavatkozás is. Kassán Csárszky József püspök 1947. február 27-én levelet írt a római katolikus püspököknek, hogy felemelte a szavát a politikai pártok titkárságainál, hogy semmi joguk beavatkozni az istentiszteleti nyelv kérdésébe. Később 1948. február 27.-i galántai járásban hozott magyar istentiszteletek betiltását célzó törvényt követően, Lazík Ambrus nagyszombati apostoli kormányzó tiltakozott.⁶²

A katolikus egyház (magyar és állami egyaránt) legtöbbször azonban nem a szlovákiai magyarság felszámolását célzó intézkedések ellen tiltakozott.

⁵⁹ PETRINSKÝ 2008. 33.

⁶⁰ A rozsnói helynöki hivatal átirata a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszterhez.

⁶¹ PETRINSKÝ 2008. 33.

⁶² SZTYAHULA 2013. 137.

Már 1945. április 24-én a magyar kormány a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz intézett szóbeli jegyzékében tiltakozott Tost Barnabás kassai római katolikus lelkész kiutasítása ellen. Később hasonló képen Madarász István kassai katolikus püspök esetében, majd 1945. július 25-én a magyar papok tömeges kiutasítása ellen tiltakozott.⁶³

1945. szeptember 5-én Karol Kmetko nyitrai püspök levelében, amely a Szlovák Nemzeti Tanács elnökségéhez szolt, bírálta az egyoldalú kitelepítések megoldását, majd lándzsát tört az internáltak szabadon bocsátása fölött. Kmetko püspök sikertelen próbálkozását követően 1945. november 15-én a cseh és szlovák római katolikus püspöki kar Olomoucban bírálta és elutasította a felvidéki magyar kisebbséggel szembeni jogfosztást és bánásmódot.⁶⁴ Néhányan 1946. december 8-án XII. Pius pápához is levelet intéztek, melyben részletesen beszámoltak a szentatyának a szlovákiai magyarok helyzetéről, a kitelepítésekről, a lakosságcsereéről és a csehországi deportálásról. A 18 aláíró a szentatya közbenjárását kérte a magyarok ügyében.⁶⁵

A deportálás a csehországi munkaerőhiányra és a közmunkáról rendelkező 88/1945. sz. Beneši dekrétumra hivatkozva hajtották végre a magyarok deportálását a csehországi kényszermunkára. 1946 novembere és 1947 februárja között hivatalos csehszlovák adatok szerint országszerte összességében 393 dél-szlovákiai településről 9160 családot (41666 személyt) érintettek ezek az intézkedések. Köztük nőket, gyermekeket és öregeket szállítottak embertelen módon, fűtetlen tehervagonokba zárva Cseh- és Morvaországba.⁶⁶ Általánosságban elmondható, hogy a katonaság bevonásával, települések körbezárásával, előre elkészített listák alapján értesítették a családfejeket csehországi munkaszolgálatos kötelezettségükről, akik meghatározott mennyiségű bútort, élelmet vihettek magukkal az útra. A deportálandó családokat katonai tehergépkocsikkal szállították, majd fűtetlen marhavagonokban szállították a munkavégzés helyszínére. Megérkezvén a cseh gazdák szabadon válogathattak közülük, azokat részesítvén előnyben, akik a legtöbb munkaerős egyénnel rendelkeztek. A magyarok a legtöbb esetben cselédek, mezőgazdasági munkások lettek, azonban nem rendelkeztek a szabad költözés és munkavállalás jogával.

A deportálások ellen Jantausch Pál nagyszombati püspök a Szlovák Katolikus Püspöki Kar nevében a köztársasági elnökhöz – Eduard Benešhez,

⁶³ SZTYAHULA 2013. 139.

⁶⁴ JAKAB 2009. 109–110.

⁶⁵ Csehszlovákiai magyarok levele XII. Pius pápához.

⁶⁶ POPÉLY 2007. 56.

a külügyminiszterhez – Ján Masarykhoz, és a Szlovák Nemzeti Tanácshoz 1947 februárjában intézett memorandumban tiltakozik a deportálások ellen.⁶⁷ A püspökök között is voltak olyanok, akik inkább hűvösebben fogadták a deportálás híreit. 1946. december 11-én Andrej Škrábik beszercebányai püspök egy levelében ezt írta a csehországi deportálásról:

„A magyarok csehországi munkára történő elhurcolásának kérdésében azon a véleményen vagyok, hogy először meg kellene állapítanunk a valós helyzetet, hogy igazából történik-e valamilyen törvénysértés az elszállításakor, s hogy az elszállítás módja valóban embertelen-e. A megyéspüspökök, kik híveik által érintettek a kérdésben, készítsenek jegyzőkönyvet minél több jogsértő esetet összegyűjtve... csak ezután lesz módunkban közbelépni, mert különben nem kívánt gyanús szerepben tűnnénk fel, és a kíméletlen beavatkozás veszélyének tennénk ki magunkat.”⁶⁸

A szlovákiai magyarság ellen intézett magyarellenes cselekedetek, mint a lakosságcsere vagy a csehországi kényszermunkára való deportálás ellen természetesen nem csak tiltakozások, hanem kimondottan ellenállási munka is folyt a csehszlovákiai magyar egyháziak körében. 1945 őszén Paxy László katolikus pap tanácsára Hentz Zoltán és Lipcsey Gyula pozsonyi főiskolai hallgatók egy szervezetet alakítottak. A szervezet illegálitásban működött melynek vezetője Arany A. László nyelvtudós lett, s melynek a neve Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség. A szövetség célja nem más volt, mint a magyar kisebbség elleni sérelmeket összegyűjtse, azokat dokumentálja, majd mindezeket külföldre eljuttassa, hogy valamit tegyen a világpolitika az itt élő magyar kisebbségért.⁶⁹ A szervezet főként Dél-nyugat Szlovákiában tevékenykedett, azonban 1946 elején Krausz Zoltánnak és Varró Istvánnak köszönhetően megalakult a szervezet kelet-szlovákiai szárnya is.⁷⁰ 1946. szeptember 1-ji keltezéssel memorandumot küldött a Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba, amiben kérte a minisztériumot, hogy emelje fel a hangját, a szlovákiai magyar fiatalok ellen elkövetett intézkedések ellen a párizsi békekonferencián, azt követelte, hogy a magyar békeküldöttség ragaszkodjon a „föld a nép” elvhez, vagyis ha Csehszlovákia nem akarja biztosítani a magyar kisebbségnek az 1938 előtti kisebbségi jogokat, akkor csak a határok megváltoztatása jelentheti a megoldást. – A csehszlovák hatóságok természetesen felfigyeltek

⁶⁷ SZTYAHULA 2013. 136–137.

⁶⁸ ŠUTAĽ 2004. 208–210.

⁶⁹ BUKOVSKY 2007. 88–89.

⁷⁰ JAKAB 2009. 110.

az illegális szervezkedésre, s a párizsi békekonferenciát követően fokozatosan felszámolták annak tevékenységét. A szövetség tagjai között egyaránt találhatunk világiakat és egyháziakat is. Többek között Koller Gyula és Harsányi Gyula. Az összegyűjtött adatokat – kérdőíveket és beszámolókat – memorandumban összefoglalták és Nagy Ferenc kormányának, illetve Mindszenty József bíborosnak is elküldték. Továbbá illegális magyar újságot is indítottak a Gyepű hangja (Rozsnyón Észak Szava) néven. A gyűlések, ahol összesítették a kérdőíveket és a beszámolókat 1947-es évben kezdődtek meg. Többek között Pozsonyban Arany A. Lászlónak az egyetemi szobájában, Komáromban, az ottani káplán-szobában és Rozsnyón. Az összesített adatokat Varró István és Krausz Zoltán jutatta külföldre, majd sikerült lebukniuk a magyarországi kommunisták előtt, akik átadták őket a csehszlovák rendőrségnek, így gyakorlatilag karnyújtásra került a szervezet leleplezése.⁷¹

A szervezet felkarolója Magyarországon Mindszenty hercegprímás, 1946 tavaszán több aktivista is személyes kapcsolatba lépett vele, s így ígéretet tett arra, hogy kiáll a felvidéki magyarságért. 1945. október 15-én és 1946. október 26-án pásztorleveleiben szót emelt a csehszlovákiai magyarok érdekében. 1946. december 21-én nem engedélyezték Mindszenty József csehszlovákiai beutazását, mondván hogy korábbi kijelentései alapján államellenes cselekedetekre hajlamos.⁷²

Az ellenállás mellett az egyháziak a lelkipásztori munkájukat is fokozottan végezték. A csehszlovákiai deportálásokat követően. Havasy Gyula ekecsi káplán híveivel kiment Csehországba. Mivel magyar állampolgár volt, tudta, hogy nem maradhat sokáig Csehországban, ezért felkérte Burián László nyitrakorosi plébánost, hogy folytassa munkásságát a deportáltak között. Burián püspökétől levélben kérvényezte, hogy a csehországi magyar deportáltak körében végezessen pasztorációs munkát, ám az többszöri elutasítás után engedélyezte, de kizárólag egy évre, illetve jutalék nélkül. Az egy éves csehországi látogatása során nehezen találta meg a deportált magyarokat, ahol megtalálta, ott végezte a papi kötelezettségeit, illetve újabb és újabb címeket szerzett, ahol magyarokat találhatott. Mivel kezdetben szinte egyedül végezte missziós munkáját, így leveleket, röpiratokat, prédikációkat kezdett szerkeszteni, melyeket a deportált hívekhez juttatott. Ezt hívjuk levélpasztorációs munkának.⁷³

⁷¹ KOLLER 2002. 37–66.

⁷² JAKAB 2009. 112.

⁷³ KOLLER 2002. 81–95.

„Messzeszakadt kedves Testvéreim! Bízunk azért a jó Istenben és reméljük, hogy minden vihar elmúlik egyszer és kisüt a nap. Addig is, amíg haza jöhetnek sok kegyelmet, erőt, egészséget, türelmet és a jó Isten segítségét kívánom. Az 1947-es évre egészséget, kegyelmet, viszontlátást kívánva üdvözlöm Mindkettőjüket szeretettel Csefalvay József pléb. hely. Kéménd, 1947. január 4.”⁷⁴

Burián egy évi csehországi tartózkodását meg szeretne volna hosszabbítani, ezért írt a püspöki karnak, akik elutasították a misszió meghosszabbítását, mert Beran prágai érsek szavaival élve: Politikailag nem kívánatos, hogy Burián továbbra is Csehországba maradjon.⁷⁵ Katolikus papok közül, mint említettem többen végeztek missziós tevékenységet Petheő Károly, aki nem csak missziós tevékenységet, hanem 1948. január 14-én egy részletes jelentést is küldött a deportáltak helyzetéről a Magyar Áttelepítési Kormánybizottságnak.⁷⁶ Vagy Cseri István nagymegyeri esperes, Czigány Imre gútai káplán. A többiek példáját követve, viszont csak rövidebb időszakra Drozdy Gyula, Koller Gyula, Lénár Károly, Mészáros Gyula, Vida Tivadar stb. csak pár hetet töltött a deportáltak között. A hívekkel való levelezésük két okból is jelentős volt. Egyrészt képesek voltak a hívőkben tartani a lelki erőt, emlékezetes lehet Molnár József alistáli plébános leve a híveihez 1947. december 9-én⁷⁷ – illetve a pontos cím megszerzésével, már gördülékenyebben tudták a missziós atyák végezni a pasztorációjukat.

1947. február 9-én, Komáromban a magyar katolikus vezetők is kifejtették ellenérzésüket államukkal szemben. A szlovákiai magyar katolikusok vezetői 14 pontban foglalták össze a tanácskozáson kérelmeiket, amelyet elő is terjesztettek a Csehszlovák Katolikus Püspöki kar elé. A 14 pontban kérték többek között a magyar nyelvű hittanoktatást és igehirdetést, a magyar katolikus sajtó újbóli megjelenését, a magyar papképzés biztosítását, a magyar ifjúsági szervezetek újra alakulásának a támogatását.⁷⁸

A kommunista hatalomátvétel előtt folyamatosan próbálják az egyházi méltóságokat a püspököket leváltani a fasiszta szlovák kormánnyal való kollaboráció vádjával. Ján Vojtašák szepesi püspök, Andrej Škrábik besztercebányai, Nécsey Ede nyitrai püspök, Buzalka Mihály nagyszombati püspök, valamint Csárszky József kassai püspök ellen több ízben is eljárásokat indítottak.

⁷⁴ SZTYAHULA 2013. 141.

⁷⁵ KOLLER 2002. 88.

⁷⁶ Dr. Pethő Károly katolikus pap jelentése a Cseh- és Morvaországba deportáltak helyzetéről.

⁷⁷ Molnár József alistáli plébános levele a Csehországba deportált híveket.

⁷⁸ JAKAB 2009. 112.

A vád kapóra is jött az 1947. április 15-ei Jozef Tiso volt köztársasági elnök kötélt általi halálra ítélésekor. A végrehajtás előtt két levelet is küldenek a fasiszta elnök védelméért, jobban mondván a halálbüntetése módosításáért, azonban a védőlevelet nem vették figyelembe, Jozef Tiso elnököt 15-én főlakasztották Pozsonyban.⁷⁹ A katolikus megmozdulások, mindössze csak jobban felhergelték a kommunistákat, akiknek ezzel már több ütőkártyájuk is volt, amit persze nem féltek használni sem.

A magyar papok üldöztetése tehát szorosan egybeforrt az immár újonnan megalakult csehszlovák magyar kisebbség sorsával. A kassai kormányprogram által meghatározott nemzetállami elképzelés jegyében 1945 májusában katonai erővel elkezdték elűzni a Szudéta-vidékről a németeket, rövid pár hét alatt Magyarországra üzték át az 1938. november után a bécsi döntés által kijelölt területre költözött anyaországi magyarokat. A két kisebbség teljes felszámolására a prágai és pozsonyi hatóságok a szovjet és a csehszlovák hadsereget is szerették volna felhasználni, s voltak tervek arra, hogy a Dunán és az Ipolyon pontonhidakon, saját lovas fogataikon szerették volna áthajtani Magyarországra a megfélemlített magyarokat. A csehszlovákiai magyar kisebbség felszámolására a győztes nagyhatalmak 1945. augusztusi potsdami értekezletén elutasított csehszlovák kérés miatt, tehát a nagyhatalmi beleegyezés hiányában csak pár lehetősége maradt a csehszlovák hatóságoknak. A pozsonyi és kisebb mértékben kassai, komáromi városi magyar népesség lakásait lefoglalták, a városok életében vezető szerepet játszó személyeket internálták, megengedve számukra azonban hogy Magyarországra menekülhessenek.⁸⁰

Így történt ez Madarász István kassai megyéspüspökkel is, akit XII. Pius pápa nevezett ki 1939. július 19-én kassai megyéspüspökké, majd Serédi Jusztinián szentelt püspökké 1939. augusztus 24-én a Szent István-bazilikában. Kassai püspöksége nem mondható politikai és háborús viszonyok között zavartalannak. 1940. október 16-án a Magyar Katolikus Vallás- és Tanulmányi Alapokat Ellenőrző Bizottság tagjává, emellett a Katolikus Tanügyi Tanácsnak és a Katolikus Iskolák Felügyelőségének elnökévé választották. A kassai iskolák, és a vallásos élet érdekeiben többször kiállt. Engedélyezte a szlovák nyelvű tanítást és istentiszteletek gyakorlását a magyar időkben. 1942. május 3-tól 10-ig tartó Szent László-ünnepséget szervezett, ahová Actio Catholica zarándoklatot rendezett. Az ünnepsorozaton belül például megszervezte a Szent Jobb Kassára látogatását. Szót emelt a kassai zsidók deportálása ellen, igaz a hatóságtól tartva

⁷⁹ ŠABO 2010. 16–21.

⁸⁰ VIDA 2005.

a tiltakozó küldöttséggel már nem reprezentálta magát. A tiltakozások nem jártak sikerrel, sőt a tiltakozókat (Pfeiffer Miklós – kassai nagyprépost, Tost Barnabás – kassai plébános, Szabó Lajos kassai református lelkész) és Madarász Istvánt is a nyilasok felvették a kassai elhurcolandók listájára. 1944 novemberében még tartották a magyar istentiszteleteket a templomban. November 15-én Madarász püspök követségre is ellátogatott Tanító Béla vezérőrnagy kassai hadtestparancsnokhoz. A püspök szólt arról, hogy a visszavonuló német és magyar csapatok esetleg robbantani szándékoznak Kassán. Tanító Béla közbenjárását adta, az ügy érdekében.⁸¹

A németek és magyar nyilasok után az oroszok közeledtek Kassára. December második felében már elérték a várost. Madarász már november 30-án körlevelet küldött papjainak. „Arra a kérdésre, mit tegyenek a lelkipásztorok a legnagyobb veszély idején, a szent atya példájára hivatkozom, aki nem hagyta el a Vatikánt, s az ő utasítását idézem (...) Maradjatok rendületlenül őrhelyeiteken! Ne aggódjatok, ne hallgassatok, és ne terjesszetek rémhíreket, hanem hitelesen, buzgó munkában, Isten és Haza áldozatos szolgálatában vigasztalódjatok és vigasztaljatok...”⁸² Madarász további sorsa már megpecsételődött. 1945. február 27-én a várost kénytelen elhagyni „anyassága”⁸³ miatt, gyűlölködve megkövették a kassaiak. Mivel Madarász és Tost az első szlovák uralom idején már Kassán vezető tisztséget töltöttek be, így gondolhatnánk, hogy csak politikai szerepük miatt távolították el őket, azonban másnap már folyt a többi anyás kitelepítése is. Madarász Hejcére költözött, ahol itt érte halála is 1948. augusztus 8-án.⁸⁴

Madarász István esete csak egy volt a sok közül. 1945. február 22-én meghal Bubnics Mihály rozsnyói katolikus püspök. Kihallgatása során testileg és lelkileg meggyötört püspök csak pár nappal a szabadlábra helyezése után érte a végzete, így felmerül a kérdés, hogy mennyire brutális lehetett a letartóztatása, illetve volt-e valami köze a halálának a rendőri kihallgatáshoz?

Közben a két eset közepette közel 190 magyar katolikus pap veszíti el az állampolgárságát. Köztük olyanok, mint Ambruskó Lajos érseki tanácsos plébános Nádszegről Bartal Ráfael palásti plébános, Bruckner László, Burián László, Dombi Ferenc, Drozdy Gyula, Harsányi Gyula káplán, Koller Gyula

⁸¹ BEKE 2011. 90–94

⁸² BEKE 2011. 95.

⁸³ Anyások: Az első bécsi döntés után a Csehszlovákiától visszacsatolt területekre a trianoni Magyarország területéről (anyaország) beköltözött magyarok (elsősorban hivatalnokok, állami alkalmazottak stb.)

⁸⁴ BEKE 2011. 95–96.

káplán, Prenner Gyula, Paxy László stb. Közülük 22 vagy Magyarországra menekült, vagy kiutasításra, kitoloncolásra ítéltetett. A kitoloncolásuk egyetlen oka, hogy kinevezésük 1938 és 1945 közötti időszakban történt. Legtöbbjük Magyarországon végezte iskoláit, illetve Magyarországon szentelték pappá. A 22 lelkipásztor a következő: Bartal Ráfael palásti plébános, Bertók János csatai plébános, Draskovits Károly keszegfalvi plébános, Felber Gyula nagycétényi tiszteletbeli kanonok, Gyetven Pál párkányi plébános, Horváth István szőgyéni plébános, Kass Frigyes somorjai plébános illetve Király József csicsói essperes-plébános.

1948. június 18-án immár a februári kommunista hatalomátvételt követően, Magyarországra kitoloncolták a következő papokat: Lakner Ferenc bajtai plébánost, Lengyelfalusy Letocha József galántai tanácsos esperes-plébánost, Moncz Boldizsár kajali plébánost, Mondok Ferdinánd plébánost, Nagy Péter marcelházi esperes-plébánost, Paksy László nagycsalomjai adminisztrátort, Petheő Károly szenci plébánost, Porubszky Gáza kéméni plébánost, Semptey László lekéri plébánost, Tarnai Béla ipolyfödemesi plébánost, Tenk József nemesoroszi plébánost, Tóth Ignác felsőtúri esperes-plébánost, Troll József szécsénykei plébánost, illetve Weisz Ferenc naszvadi plébánost.⁸⁵

Az irányított demokrácia éveiben a magyar egyháziak üldözésének a fogalmát nem meríti ki pusztán a kitoloncolásuk, vagy az állampolgárságuk elvesztése. A tallói plébános esete tipikus jó pár esetben 1946-ban vádat emeltek Vöröss János ellen, aki 1938-ban a bevonuló magyar hadsereget fogadta Tallóson. Ez önmagában a kor háborús büntettje lehetne, azonban prédikációjában a Duna innenső oldalán élő magyarok túlsó oldalra vetett sóvárgó tekintetéről beszélt. A népbírói tárgyaláson még voltak emberek, akik ellene tanúskodtak Galántán, így az ítélet hét hónapi szabadságvesztéssel járt a pozsonyszentgyörgyi internáló táborban 1946. július 18 és 1947. február 17 között.⁸⁶ A munkatáborban találkozhatott Paxy László atyával, aki egy teljesen más ügy miatt került internálásra. Neki az ügye sokkal inkább a reszlovakizációról szólt. Nagyövedei szolgálati ideje alatt a falu jegyzője kötelezte a reszlovakizációra, amit Paxy határozottan elutasított többször a nyilvánosság előtt is, ezért a jegyző elvitette Pozsonyszentgyörgyre, ahol két és fél hónapig fogva tartották.⁸⁷ Szintén a vissza szlovákosítással zaklatták Koller Gyulát érsekújvári szolgálata kezdetén. A zaklatást jól mutatja az a tény, hogy miután ő több

⁸⁵ SZTYAHULA 2013. 203–209.

⁸⁶ SZTYAHULA 2013. 140.

⁸⁷ KOLLER 2002. 64.

alkalommal is elutasította, Koller édesanyját kezdték zaklatni a reszlovakizációs kérvény beadásával.⁸⁸

Az üldözést látszólag nagyon megvágották. Bizonyítja ezt egy adminisztratív munka, amelyet 1947 októberében az Iskola- és Népművelésügyi Megbízotti Hivatal „A visszacsatolt területek felekezeti viszonyai – az istentisztelet végzése” című körlevelében kiadott a település komisszárjainak. A körlevél 10 kérdést tartalmazott: a plébánia megnevezését, a plébános nevét és nemzetiségét, a hívők számát és nemzetiségi megosztását, a szlovák visszatelepülők számát, a reszlovakizáltak számát, a kitelepítettek számát, a kitelepítésre várók számát, hogy milyen nyelven folynak a szentmisék, illetve a szlovák hívők kívánásait, valamint a papról alkotott véleményét.⁸⁹

Egyházüldözés magyar vonatkozásban a pártállami évek kezdetén 1948–1950

A magyar- és katolikusellenes retorziók 1948-cal nem értek véget. A korábbi megtorlások sorozata folytatódott, csak éppen osztályharcos szlogen alatt. További civilek és papok lettek ennek áldozatai. Az üldözések további felvonása szorosan egybefügg Mindszenty hercegprímás bebörtönzésével.

Mindszenty Józsefet 1945-ben teszi meg esztergomi érsekké XII. Pius pápa, majd egy évvel később 1946-ban már bíborossá nevezi ki. Hercegprímásként a királyt helyettesítő, lényegében a legnagyobb méltóságnak tekintették. Aktív közéleti szereplése, illetve szerepvállalása az egyházi iskolák védelmében, valamint a kommunista rezsim legszókimondóbb kritizálója tette személyiségét naggyá. A nemzetiségek védelmében ő állt ki a legtöbbször, különös tekintetben a szlovákiai magyarság jogfosztása, kitelepítése, deportálása és lakosságcsereje ellen emelte fel a szavát Magyarországon és külföldön egyaránt.⁹⁰ Ezek miatt rendkívül reakciónak számított a kommunista állam szemében. Gyakorlatilag a kommunisták magyarországi hatalomátvételét követően bírálták Mindszentyt és igyekeztek eltávolítani ellenségüket. 1948-ban bontakozott ki a szembekerülés nagysága, amikor a pócspetri ügy⁹¹ után államosították

⁸⁸ KOLLER 2002.54.

⁸⁹ SZTYAHULA 2013.145.

⁹⁰ ROMSICS 2011. 322.

⁹¹ Pócspetri ügy: Az ügy 1948. június 3-án kezdődött. Asztalos János plébános Jézus Szíve litániát követően Pócspetri falu lakóival a templomtól a szomszédos előjárósági épület elé vonultak. Liturgikus énekeket énekelve tiltakoztak az iskolájuk államosítása ellen. A tüntető tömeg között Asztalos János plébános, Királyfalvi Miklós Pócspetri falu jegyzője, Som István tanár is.

a felekezeti iskolákat. A hercegprímást 1948. december 26-án tartóztatták le, majd a következő éven életfogytiglani börtönre ítélték: hűtlenség, kémkedés, a köztársaság megdöntésére irányuló bűncselekmény és valutaüzerkedés vádjával. Szabadulását csak az 1956-os forradalom hozta. Ezt követően 1971-ig az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövetségén élt, majd 1975. május 6-án halt meg Bécsben.⁹² A magyar kisebbség szemszögéből egyértelműen az érdemi munkája kifogásolhatatlan a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetségnek tett munkája, segítségével.

Megelőzve a CSMNDSZ tagjainak az elfogását, 1949 tavaszán 28 katolikus és protestáns magyar lelkészt tartóztattak le azzal a váddal, hogy adatokat szolgáltatottak szintén Mindszenty bíborosnak a felvidéki magyarságot sújtó igazságtalanságokról. Bokor Lászlót, Kőkeszi tanítóját vádolták azzal, hogy Mindszenty felvidéki összekötője. A „Bokor-csoport” papi tagjai: Balázsy Dezső, Hrabovszky Ferenc, Kissik János, Kovács Pál, Markwarth Gábor és Sinkó János voltak. 1949 decemberében a vádlottakat fölmentették, de Bokor Lászlót a kihallgatások során nyomorékká verték. – írja a Magyar Katolikus Lexikon, Felvidék szócikkében, Bokor a börtönben megőrült és ott öngyilkos lett.⁹³

A Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség (CSMDNSZ) volt a legszervezettebb ellenálló mozgalom. Tagjainak letartóztatására 1949 tavaszán, a Mindszenty-per kapcsán került sor. Az állami szervek Mindszenty letartóztatását követően el is kezdték az összefüggéseket keresni. Az első összefüggést Tomanóci atya római látogatásában találta. A konkrét beszámoló szerint Tomanóc római látogatása előtt a még nem letartóztatott Mindszentyt kereste meg Esztergomban, közvetlenül a látogatása előtt egy üzenetet kapott Vojtaššáktól, amit Mindszentyhez juttatott el. Az üzenet átadását kémkedésnek vélték.⁹⁴ Ezt követően 1949. április elején megkezdtek a papok és hívek letartóztatását, akik valamilyen kapcsolatban álltak Mindszenty József érsekkel. Hentzékét államtitok kiadásával gyanúsították, melyeket Mindszentyhez küldtek.⁹⁵

A falu önkormányzata ülésezésről kivezényelte a rendőröket, hogy a tömeget szétoszlassa. A kivezényelt rendőrök közül az egyiknek, Takács Gábor puskája elsült és halálosan megsebesítette magát. Az esetet gyilkosságnak minősítették, s a bűntettrel a jegyzőt és a plébánost vádolták meg. Még az nap este Asztalos János plébánost letartóztatták, a jegyzőt csak június 11-én sikerült letartóztatni. A rögtönítélő bíróság a plébánost és a jegyzőt halálra ítélte.

⁹² ROMSICS. 2011. 322.

⁹³ <http://lexikon.katolikus.hu/F/Felvid%C3%A9k.html> [megtekintve: 2015. április 27.]

⁹⁴ BALOGH 2008. 139.

⁹⁵ A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAROK LEXIKONA 2014. 66.

A Bokor- és Hentz-csoportot végül összevonták (pozsonyi Mindszenty-per) és együtt ítélték fölöttük. A papok egy része, akik Bokorral álltak kapcsolatban, ügyesen védekeztek s így felmentették őket. Azt vallották, hogy Bokort egzaltált embernek tartották, aki dicsekszik, s így nem hitték el, hogy Mindszentyvel kapcsolatban áll s nem adtak át neki semmilyen adatokat. Bizonyítékkal a bíróság nem rendelkezett, így kénytelen volt felmenteni a vádlottakat. 1949. december 30.-án a pozsonyi Állambíróság ítéletet hirdetett a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség aktivistái elleni perben is, akiket már bűnösnek találtak. Arany A. László nyelvész, egyetemi tanárt 8 év; Hentz Zoltán főiskolai hallgatót, Hajdú László gépészmérnököt, Varró István egyetemi hallgatót, Krausz Zoltán filmrendezőt és Restály Mihály katolikus lelkészt 6 év; Mészáros Gyula katolikus káplánt, Lipcsey Gyula főiskolai hallgatót és Bokor Ferenc katolikus kántortanítót 5 év; Vízváry László evangélikus lelkészt 2 év fegyházbüntetésre ítélte.⁹⁶

A Csehszlovák katolikus egyház, hogy védje a papjait egy kissé szokatlan, ám jó működő módszerhez folyamodott. Tudván, hogy a magyarok hűségeskü fejében visszanyerhették csehszlovák állampolgárságukat és a reszlovakizálás is alábbhagyott, papi dolgozóit mégis általában szlovák környezetbe küldte ki plébániavezetésre. A logikája a dolognak abban rejlett, hogy így a későbbiekben a papokat nem üldözhetik a lázítás vádjával. Így nevezték ki Nagytapolcsányra Harsányi Gyula tardoskeddi plébánost, aki egyébként felmentést nyert a pozsonyi Mindszenty-perben. Hasonlóan Paxy László Sipéken (Šipice), Koller Gyula Érsekújvárból Aranyosmarótra került. Burián László például már a papi munkásságát Nyitrakoroson (Krušovce) kezdte, illetve Vida Tivadar, aki Szakolcára (Skalica) került.⁹⁷

Ezek után a harc már nem a magyar oktatásért és istentiszteletért folyt, hanem sokkal inkább a hitoktatásért, illetve a rezsimmel szembeni osztályharcért. Nagyon jól példázzák a nehézségeket a kor papjai a visszaemlékezéseikben. Harsányi Gyula volt tardoskeddi plébános, miután Nagytapolcsányból Fél községbe helyezték, ahol harcolnia kellett a járási egyházügyi titkárral, aki már a kezdetektől fékezte a magyar nyelvű hittan oktatását, sőt a vasárnapi magyar misét is kezdetben csak két nyelven – szlovákul és magyarul – végén már csak szlovák nyelven folyhatott, azonban a prédikációt mindig megtartotta magyar nyelven is.⁹⁸ Paxy László esetében a spéki plébánián a hívók megengedték neki,

⁹⁶ SZTYAHULA 2013. 160.

⁹⁷ KOLLER 2002.

⁹⁸ KOLLER 2002. 41.

hogy tartson a plébánián hitoktatást. Ő elmondása szerint féltette a híveit, ezért az iskolaügyi járási hivatalban engedélyt kért arra, hogy hivatalosan is tarthassa, azonban az engedélyt elutasították, mondván ő még nem reszlovakizált, így reakciós és még mindig háborús bűnös. Ezek után kidobták a hivatalból.⁹⁹

Természetesen nem csak a hittan tanításáról szóltak az alsópapság problémái. Burián László, aki a csehországi missziók vezéralakjának számított, egy „ballépés” után sem kerülhette el a rezsim üldözését. A szerzetesrendek likvidálásakor Nagylévárdon plébános és két iskolában is tanított hitoktatást. A szomszédos városban Malackán megkezdték a ferencesek elhurcolását, ekkor több szerzetest bújtat, majd segíti az átszökésüket a Morva folyón Ausztriába. Egy Viliam Mitošinka szöktetése ügyében segédkezett, amikor a szerzetest elfogták, gyorsan Buriánra találtak. Megbilincselve vitték el az államiak, majd egy héten keresztül megbilincselve többször is fizikailag bántalmazták a pozsonyi „Oroszlán Szállóban”. Innen több helyre szállították, végül Lipótváron bebörtönözték. 1952 februárjában hozták meg ellene az ítéletet, ami kétévi magánzárka volt, valamint azt követően három évig nem térhetett vissza a hivatásához.¹⁰⁰ Hasonlóan Mitošinka bujtatásával vádolták meg a már régóta nagy kommunista bíráló Lénár Károly lukanyényei plébánost is. Lénár atyát 1950-ben helyezték Lukanyényére, ahol több kisebb faluban is kellett miséznie. Az igen tehetséges, agilis hitéért és magyarságáért büszkén kiálló pap volt. A régóta tervezett letartóztatása Mitošinka Ausztriába szökésének elősegítése miatt őrizetbe vitték, majd 1952. október 2-án 17 évi börtönbüntetésre ítélik. A mártír papot a pozsonyi bíróság koholt vádak alapján 17 évi börtönre ítélte. Lénár atya raboskodása alatt a börtönben gróf Esterházy Jánossal is találkozott. Tizenkét év után szabadon engedték őt, de még hosszú időn át nem gyakorolhatta papi hivatását, kétkezi munkásként dolgozott Csehország bányáiban, gyáraiban.¹⁰¹

A K akció érintette a komáromi bencés szerzeteseket is, annak ellenére, hogy jogilag a komáromi bencések a Pannonhalmi Apátságához tartoztak. 1812-től töltenek be tanári és lelkipásztori munkát Komáromban, ahol azelőtt már 1649-től a jezsuiták működtek az Érseki Katolikus Gimnáziumban. A bencések 1945. április végéig munkálkodtak. 1945. június 28-án a pozsonyi Csehszlovák Iskolahatóság államosítja a gimnáziumot. Azonban a lelkipásztori munkásságukat tovább folytathatták. 1946-ban megalakult a Szláv Bencés

⁹⁹ KOLLER 2002. 55.

¹⁰⁰ KOLLER 2002. 89–90.

¹⁰¹ KARAFFA–FARKAS 2009. 5–9.

kongregáció Prézes, tőlük két apát érkezett Komáromba, hogy figyelmeztesse az itt dolgozó hat bencés szerzetest a várható kialakuló helyzetre, azaz hamarosan elkerülhetetlen lesz az üldözésük, majd felajánlották, hogy a komáromi bencések csatlakozzanak a kongregációhoz. A bencések ezt több oknál fogva elutasították. 1949. május 27-én az intézményüket és a várost is el kellett hagyniuk. Az egyházmegye falvain maradhattak, maximálisan nyugdíjazott atyákként dolgozhattak. A K akció után Znióváráljára deportálták őket internálótáborba. Több mint egy évtized után térhettek vissza, megjárva több internáló tábor és áthelyezést.¹⁰² (Pl. Bíró Lucián komáromi házfőnök esete: 1949–1954-ig Znióvárálján internáló tábor, 1954–61-ig Cséken plébános, majd 1970-ig Balonyban, Medvén, Csiliznyáradon. 1970-től kényszernyugdíjazták, ekkor tér vissza Komáromba).¹⁰³

Az egyháztörténeti terminológiában vízvázalstónak tartom a békepapi mozgalom megszületését, ami a papi szemináriumokból kimaradó legújabb, az állammal nem feltétlenül kompromittálódó, sőt a katolikus akció híveit tekintve nagyon is együttműködő generáció. Amelyben a csehszlovák magyar katolikus alsópapság is szép számmal csatlakozott. Többen viszont kiálltak igazukért az 1945–1950 közötti rövid, ám megpróbáltatásokkal teli öt év ellenére, azt le kell szögezni. 1950-ben a haladó szellemiségű Csárszky József a papok közül elsőként írja alá a stockholmi békeívet.¹⁰⁴ Ettől az időtől kezdve veszi kezdetét a hazafias papságban a magyar nemzetiségűek reprezentálása, kezdetben kb. 350 aláírója volt, ám 1950. június 14-től már hivatalosan is bejelentette a csehszlovák magyar ajkú papsága az Állami Egyházügyi Hivatalnál a hazafias papsághoz való csatlakozást. A békepapi mozgalom, vagyis a hazafias papság lényege az volt, hogy a templomokban a papok nem prédikálhattak a rendszer, illetve kommunista felfogás ellen.¹⁰⁵ A rezsim ellen küzdők száma ezzel jelentősen csökkent, egy-két kivételtől eltekintve a kommunista ideológiát bírálók csak bizonyos enyhébb időszakokban – amikor észrevették az esélyt a rendszer változtatásán – mertek felszólalni (1968, 1989). Azok a katolikus papok, akik a rendszert 1950 júniusa után is hangosan bírálták, azokra hasonló sors várt, mint a pártállam első évében. Összességében el lehet mondani, hogy az ezt

¹⁰² VÁRSZEGI 2010. 210–215.

¹⁰³ A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAROK LEXIKONA 2014. 43–44.

¹⁰⁴ Stockholmi békekonferencia: az 1950-es stockholmi konferencia alapjából az atomfegyverek betiltásáról szólt. Ám a kommunista országok vezetői és az egyház közösen “vállvetve” álltak ki a betiltás mellett, így a közös cél reményében egybe tudtak fogni. Egy táborban találja magát a két ellenfél.

¹⁰⁵ SZTYAHULA 2013. 168–169.

követő 1950 és 1956 közötti időszokról alig van egyházi ellenállás Európában. A békepapi mozgalommal egy időre győzött a kommunista rezsim, ám hogy ez mennyire helyénvaló azt bizonyítja az 1989-es rendszerváltoztatás, illetve a katolikus keresztény világ máig működő intézménye és rendszere.

Összefoglalás

A témám a csehszlovákiai katolikus egyház helyzetével, s azon belül a szlovákiai magyar papok, szerzetesek üldöztetésével foglalkozik az 1945-ben újonnan megalakult Csehszlovákiában. Ezt a magyar nemzetiségi egyházi közösséget, illetve annak sorsát több tényező is befolyásolta. Egyrészt mivel nemzetiségi egyházi méltóságokról volt szó, így rájuk egyszerre vonatkoztak a magyar nemzetiséget sújtó csehszlovák intézkedések és törvények, illetve az egyházellenes kommunista ideológiai küzdelmet szolgáló törvények és rendeletek.

A nemzetiségi kérdésben, a történelemben meg lehet húzni egy határvonalat az 1948-as kommunista hatalomátvételt követően, ám az egyháztörténetben erre nincs mód. Az 1945 és 1948 közötti időszak magyarelles eljárások, üldözések mellett megszülettek az egyházat háttérbe szorító rendeletek, majd a kommunista hatalomátvételt követően, az 1948. februári változások nyomán már ténylegesen találkozunk egyházat sújtó atrocitásokkal, meghurcoltatásokkal.

Az 1945. április 5-én elfogadott kassai kormányprogramba még nem kerülhettek be egyházakat érintő intézkedések, hiszen a koalíciós pártok közt erős cseh és szlovák polgári pártok is képviselték magukat. A kommunista ideológia azonban teret nyert, miután a kormányprogram meghirdetését követően Szlovákiában létrehozott belügyi megbízotti hivatal élére kommunista párti vezető került. A szlovákiai pártpolitikai térképen két jelentős párt étezett: egyrészt az egyházi ideológiával teljesen szembemenő Kommunista Párt, illetve a vele szemben álló Demokrata Párt, amelynek élén inkább evangélikus vallású vezetőket találunk. Így katolikus szempontból az áprilisi egyezményig eltelt idő – amikor az evangélikus párt megegyezik a katolikus felekezetű vezetőkkel – gyakorlatilag kevés pozitívumot hozott a katolikusok számára. Az egyezménynek köszönhetően a demokraták megnyerték az 1946-os szlovákiai választásokat. A győzelem ellenére fokozatosan nőtt a kommunisták tekintélye és fokozatosan nőtt az egyház elleni törvények száma is.

A népi demokratikus rezsim egyházpolitikájának a kezdeteit a szlovák nemzeti felkelés idején érdemes keresnünk. A Szlovák Nemzeti Tanács 1944 szeptemberében lezajlott ülésen három oktatásügyi rendelet fogadott el, amely

nagyon érzékenyen érintette volna az egyházat. Az 5/1944. számú rendelet biztosítani kívánta az iskolák államosítását, a 6/1944. számú rendelet megszüntette azokat az iskolákat, amelyeket 1938. október 6. után hoztak létre. A 7/1944. számú rendelet a koedukáció tilalmát számolta fel, s helyreállította a két világháború közötti csehszlovákiai gyakorlatot. A háború után így hamar megjelentek az egyházi jogköröket korlátozó rendelkezések, amelyek a Tiso-féle szlovák állam katolikus állampártjának minden pozícióját, bázisát radikálisan fel akarták számolni.

A Szlovák Nemzeti Tanács 1945. május 16-i 34-es számú rendelete törvényerőre emelte az 1944-es iskolák államosításáról szóló rendeleteket, majd a 47-es számú rendelet gondoskodott az iskolák vagyonának az államosításáról, és az 1945. évi 80. számú 1945-ös rendelet már a kollégiumokat is elvette az egyház kezéből. 1945. augusztus 23-án Szlovák Nemzeti Tanács által elfogadott 99. számú rendelet, amely az állami és közszféra dolgozóinak szolgálati viszonyát kívánta rendezni. Ennek értelmében a katolikus egyházon belüli dolgozók államszolgálati voltak miatt kötelesek voltak kádervizsgálatnak alávetni magukat. Sőt 1945 áprilisában már a katolikus sajtót is felfüggesztette a szlovák megbízott testület.

A továbbiakban súlyosan érintette a katolikus egyházat a földreform is. 1947 júliusában 147/1947. számú törvényt életbe léptették, amely kimondta, hogy azok vagyonát is elkobozhatják, akiket a háborús bűnösség vádja nem érintett. Így az egyházi mezőgazdasági vagyon nagy részét e törvény felhasználásával szerezték meg. 1948. március 21-én a 46/1948. számú törvény már kimondottan az egyház tulajdonában lévő földterületekről szólt. A törvény alapját tehát elkoboztak minden olyan apró vagyont, amely valamilyen képen az egyházhoz köthető.

A kommunisták a hatalmának az ereje így láthatóan fokozatosan nőtt 1948 februárjáig, amikor átvették az ország irányítását. Ezt követően már gyakorlatilag kevés az ellenállás az egyház részéről is. A párhatalom rövid idő alatt megszüntette a diplomáciai kapcsolatait a Vatikánnal, amivel gyakorlatilag a katolikus egyház a legnagyobb és legfontosabb szövetségesét veszítette el. A hatalom ezek után az egyház kiiktatását két úton, két módszerrel próbálta felgyorsítani. Egyrészt fokozatosan támadta és vádolta a katolikus vezetőket, és próbált valamiféle koholt vád alapján megfosztani a funkcióiktól.

A másik módszer a katolikus egyház belülről való felbomlását elősegítő kezdeményezés, amelyet a katolikus akció meghirdetésével próbálta fokozni. A katolikus akció egy olyan papi szervezet volt, amely anyagi ellenszolgáltatások

ellenében államhű egyházi munkát végzett. Az államhű papi tábor munkája 1949. június 10-én kezdődött a katolikus akció kiáltványa című programdokumentum meghirdetésével. Válaszul erre a püspöki kar összevonta az erejét és kiadta a Püspökök és ordináriusok szózata a hívekhez a nagy próba órájában. című pásztorlevelet, amelyet sok templomban felolvastak.

Ez a dokumentum egyértelművé tette, mire készülnek a kommunisták. A pásztorlevél felolvasását betiltották, s rendszerellenes cselekménnyé minősítették. Így annak felolvasása után vizsgálati fogság várta körlevelet felolvasó papokra. A hívők azonban sok helyen papjaikat védve őrséget álltak, sőt több helyen zavargások is történtek. A széthúzás a katolikus egyházon belül ezzel sikeres lett.

Az 1950-es években megkezdődhettek a nagyszabású egyházi koncepciók perek is. Két nagy koncepció per ismerhetünk, az egyik 1950 januárjában a püspökök elleni, ahol Vojtašák, Buzalka és Gojdič püspököt 25 év, illetve életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. A másik nagy koncepció per a Machalka és társai elnevezésű szerzetesek elleni per, amelyben tíz szerzetest ítélték el 1950. március-április hónapban. A szerzetesek elleni per hátterében a szerzetesrendek elleni „barbár éjszaka” jogosságát kívánták igazolni. 1950. április 13-14. éjszakáján Csehszlovákia területén 76 kolostort és összesen 1180 szerzetest vett őrizetbe az állami rendőrség és a titkosszolgálat. 1950. augusztus 19-én. az R-akció zajlott le a szerzetesnővérek elleni internálás formájában. Ez is hasonlóan működött, mint a korábbi K-akció a szerzetesrendekkel szemben.

A szerzetesek, illetve a katolikus püspökök kiiktatása után 1950 júniusában megindul a katolikus akcióból nyomán kialakított rendszerhű papok mozgalma az úgynevezett békepapi mozgalom, amelynek a célja nem más volt, mint a kommunista rendszer és a katolikus egyház kommunisták által irányított és ellenőrzött „együttélésének” a modellje. Ennek részéről a békepapság vállalta, hogy a templomokban a papok nem prédikálhattak a rendszer, illetve kommunista felfogás ellen.

Az 1945-1950-es időszakba a magyar nemzetiségű papság intenzíven kapcsolódott bele. A magyar kisebbségi jogfosztottság éveiben a szlovákiai magyar katolikus papságra egyformán vonatkoztak az egyházat sújtó rendelkezések és a kollektív bűnösként kezelt magyar nemzetiséget büntető rendeletek, törvények. A kezdeti szakaszban az intézkedések legsúlyosabban az anyaországból 1938 után áttelepült katolikus papokat érintették. Jó példa rá Madarász István kassai püspök esete, akit szlovák származása ellenére már 1945 áprilisában kiutasítottak az országból, mivel kinevezésére 1938 után került sor, és mert a magyarországi egyháztól kapta a pozícióját.

Ezen kívül elég volt a kiutasításra az is, ha valamilyen plébános 1938-as bevonuló magyar hadsereget fogadta, vagy az ünneplő tömegnek beszédet, prédikációt mondott. Egyelőre csak 22 papról van tudomásunk, akiket az országból kitoloncoltak. Ezen kívül majdnem 200 papról tudunk, akiket a kisebbségi intézkedések (jogfosztások) valamilyen formában érintettek.

A magyar kisebbség csehországi deportálásakor a magyar katolikus papság missziós munkába fogott, hogy híveinek a fájdalmát csökkenthesse. A missziós munka során levél pasztorációs munkát is végeztek azok a katolikus papok, akik kimentek meglátogatni híveiket. több mint ötven papról van tudomásunk, akik kimentek a csehországi deportáltakhoz. A legnagyobb munkát ebben a történetben Burián László végzett, aki nem csak megszervezte a missziót, de maga is egy évet töltött Csehországban.

A magyarelles intézkedések kapcsán több tiltakozó is felszólalt a csehszlovákiai magyar közösség védelmében. Ám érdemi munkát főként az két csoport végzett, amelyek Mindszenty bíborossal álltak kapcsolatban és a jelentéseiket neki, illetve a magyar kormánynak is elküldték. Ez a két csoport nem más, mint a Bokor László körül összpontosult katolikus papok csoportja, illetve a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség, melynek a vezetője Arany A. László pozsonyi egyetemi tanár és Hentz Zoltán főiskolai hallgató volt. A magyarországi hercegprímás letartóztatásával az ÁVÓ megtalálta azokat a csehszlovákiai vonatkozású iratokat, melyek terhelő bizonyítéknak számítottak a szocialista rend elleni fellépés tekintetében. Ezeket a magyar hatóságok átadták a csehszlovák hatóságoknak.

1949 tavaszán 28 magyar katolikus papot és református magyart lelkészt tartóztattak le azzal a váddal, hogy adatokat szolgáltatottak Mindszenty bíborosnak a felvidéki magyarságot sújtó eljárásokról. Bokor Lászlót, Kókeszi tanítóját vádolták azzal, hogy Mindszenty felvidéki összekötője, Ez volt az ún. „Bokorcsoport”. Ezen kívül a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség (CSMDNSZ) volt a legszervezettebb ellenálló mozgalom.

1949. április elején megkezdtek a papok és hívek letartóztatását, akik valamilyen összefüggésbe hozhatóak voltak Mindszentyvel. A Bokor- és az Arany A. László, illetve Arany és Hentz vezette csoportot végül összevonták (ez volt a pozsonyi „Mindszenty-per”) és együtt ítélték fölöttük. A papok egy része, akik Bokorral álltak kapcsolatban, ügyesen védekeztek, és így felmentették őket. 1949. december 30-án a pozsonyi Állambíróság ítéletet hirdetett a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség aktivistái elleni perben is, akiket már büntetésnek találtak. A vezetőket a bíróság 8 és 2 év közötti börtönbüntetésre ítélte.

Az üldözések ezek után sem szűntek meg. A legtöbb esetben az üldözés és a kisebb zavargások a Püspökök és ordináriusok szózata a hívekhez a nagy próba órájában. című prédikációslevél felolvasása, majd a helyi hívek lelkipásztoruk elhurcolásától való félelem jelentette. Az utolsó karddöfést az 1950-ben megalakuló békepapi mozgalom jelentette, amibe a csehszlovákiai magyar papság zöme csatlakozott. A rendszerellenes földalatti papság alig volt több mint nyugati könyvek csempészegylete. Csárszky József kassai püspök 1950. június 14-től már hivatalosan is bejelentette, hogy a csehszlovák magyar ajkú papság az Állami Egyházügyi Hivatalban a hazafias papsághoz csatlakozott. Összességében el lehet mondani, hogy az ezt követő 1950 és 1956 közötti időszakról alig van egyházi ellenállás Európában. A békepapi mozgalommal egy időre győzött a kommunista rezsim, ám hogy ez mennyire helyénvaló azt bizonyítja az 1989-es rendszerváltoztatás, illetve a katolikus keresztény világmái napig működő intézménye és rendszere.

Felhasznált irodalom

Források

1. A rozsnyói helynöki hivatal átirata a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. In: Tóth László: Hontalanok. Dunaszerdahely, 2014.
2. Csehszlovákiai magyarok levele XII. Pius pápához. In: Tóth László: Hontalanok. Dunaszerdahely, 2014.
3. Dr. Pethő Károly katolikus pap jelentése a Cseh- és Morvaországba deportáltak helyzetéről. In: Tóth László: Hontalanok. Dunaszerdahely, 2014.
4. Molnár József alistáti plébános levele a Csehországba deportált hívekhöz. In: Tóth László: Hontalanok. Dunaszerdahely, 2014.
5. Program prvej domácej vlády republiky, vlády Národného frontu Čechov a Slovákov. Ministerstvo informácií, Košice 1945. – Az új Csehszlovák kormány, a csehek és szlovákok Nemzeti Frontja Kormányának Programja. Kassa 1945.

Monográfiák és tanulmánykötetek

A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAROK LEXIKONA

A csehszlovákiai magyarok lexikona. Bratislava, 2014.

ADRIÁNYI 2005

ADRIÁNYI Gábor: A katolikus egyház története a XX. században Kelet-, Közép-kelet és Dél-Európában. Budapest, 2005.

BALOGH 2008

BALOGH MARGIT (szerk.): Felekeztek, egyházpolitika, identitás. Konfessie, cirkevná politika, identita. Budapest 2008.

BÁRDI–FEDINEC

BÁRDI Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században, Erdélyi Magyar Adatbank.

BUDA 2012

BUDA Ferenc: Töredékek a Tardoskedd történetéből, A római katolikus egyház története. Tardoskedd, 2012.

FIAMOVÁ–JAKUBČIN 2010

FIAMOVÁ, Martina – JAKUBČIN, Pavol: Prenasledovanie Cirkvi v komunistických štátoch strednej a východnej Európy. Bratislava, 2010

JAKAB 2009

JAKAB Attila: Vergődésben. Budapest, 2009.

JAKUBČIN 2010

JAKUBČIN, Pavol: Likvidácia reholí a ich život v ilegality v rokoch 1950–1989. Bratislava, 2010

KAPLAN 1993

KAPLAN, Karel: Csehszlovákia igazi arca 1945–1948. Pozsony 1993.

KARAFFA–FARKAS 2009

KARAFFA János – Farkas Zsolt: Lénár Károly atya – Krisztus bátor helytartója. Dunaszerdahely, 2009.

KOLLER 2002

KOLLER Gyula: Magvetők életútja. Nádsgéz, 2002.

KOVÁČ 2011

KOVÁČ Dušan: Szlovákia Története. Bratislava, 2011.

LETZ 2007

LETZ Róbert: Dokumenty k procesu s katolíckými biskupmi Jánom Vojaššákom, Michalom Buzalkom, Pavlom Gojdičom. Bratislava, 2007.

MANDZÁK 2008

MANDZÁK Daniel Anatáz: Agent a špión Vatikánu. Bratislava, 2008.

MINDSZENTY 1989

MINDSZENTY József: Emlékirataim. Budapest, 1989.

MOLNÁR–SZARKA 2007

MOLNÁR Imre–SZARKA László: Otthontalan emlékezet. Komárom. 2007.

PAVLÍK 1975

PAVLÍK, Ondrej: Z bojov o jednotnú školu. Bratislava, 1975.

POPÉLY–ŠUTAJ –SZARKA 2007

POPÉLY Árpád–ŠUTAJ, Štefan–SZARKA László: Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés 1945–1948. Attraktor, Máriabesenyő/Gödöllő, 2007.

ROMSICS 2011

ROMSICS Ignác: A 20. század rövid története. Budapest, 2011.

SIMON 2014

SIMON Attila: Magyar idők a felvidéken. Budapest, 2014.

SZARKA 2005

SZARKA László (szerk.): Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában 1944–1949. – Elnöki dekrétumok, törvények, rendeletek, szerződések. Komárom, 2005.

SZTYAHULA 2013

SZTYAHULA László: A Csehszlovákiai magyar katolikus egyház története 1918–1950. Kéménd, 2013.

TOMKA 2005

TOMKA Ferenc: Halálra szántak, mégis élünk. Budapest, 2005

TÓTH–VÉGH 2007

TÓTH Károly – Végh László: Elmékkönyv Arany A. László tiszteletére. Somorja, 2007.

TÓTH 2014

TÓTH László: Hontalanok. Dunaszerdahely, 2014

VADKERTY 1993

VADKERTY Katalin: A reszlovakizáció. Pozsony 1993.

VIDA 2005

VIDA István (szerk.): Iratok a magyar-szovjet kapcsolatok történetéhez 1938. június–1944. október. Dokumentumok. Budapest 2005.

Tanulmányok

BEKE 2011

BEKE Margit: Madarász István kassai megyéspüspök. Magyar Sion, Új folyam V., 2011/1.

BERNÁTOVÁ 2010

BERNÁTOVÁ, Lenka: Príčiny prenasledovania členov rehoľných spoločností vincentiek a lazaristov. IN: JAKUBČÍN, Pavol: Likvidácia reholí, Ústav pamäti národa, Bratislava, 2010.

BUKOVSKY 2007

BUKOVSKY László: Arany Albert László és a Csehszlovákiai MagyarNépi Demokratikus Szövetség. IN: TÓTH, Károly – VÉGH, László: Elmékkönyv Arany A. László tiszteletére. Somorja, 2007.

HALKO 2008

HALKO, Jozef: A felforgató katolikus akció Csehszlovákiában, avagy a szlovákiai katolikusok identitásának a próbája. IN: BALOGH, Margit (szerk.): Felekeztek, egyházpolitika, identitás. Konfessie, cirkevná politika, identita. Budapest 2008.

LETZ 2008

LETZ, Róbert: Cirkevná politika štátu na Slovensku v rokoch 1945-1989. In: Balogh, Margit: Felekeztek, egyházpolitika, identitás. Budapest, 2008.

PETRINSKÝ 2008

PETRINSKÝ, A. Ivan: Egyházpolitika Szlovákiában 1945-1948 között. In: Balogh, Margit (szerk.): Felekeztek, egyházpolitika, identitás. Konfessie, cirkevná politika, identita. Budapest 2008.

POPÉLY

POPÉLY Árpád: A csehszlovákiai magyar kisebbség jogfosztása: deportálás, lakosságcsere és reszlovakizáció. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században, Erdélyi Magyar Adatbank.

- POPÉLY 2002 POPÉLY Árpád: Lakosságcsere és reszlovakizáció. Demográfia. 2002/4
- POPÉLY 2007
POPÉLY Árpád: A szlovákiai magyarság csehországi deportálása. In: Molnár Imre és Szarka László: Otthontalan emlékezet – Emlékkönyv a csehszlovák-magyar lakosságcsere 60. évfordulójára. Komárom, 2007.
- POPÉLY 2008
POPÉLY Árpád: A csehszlovák-magyar lakosságcsere és az áttelepítésre kijelölt szlovákiai magyarok névjegyzékei. In: Fórum Társadalomtudományi Szemle, X. évfolyam, Somorja, 2008
- ŠABO 2010
ŠABO Martin: Perzekúcia katolíkov a zvlášť rehoľníkov v komunistickom Československu s prihliadnutím na vtedajšie právo. In: Jakubčín, Pavol: Likvidácia reholí, Ústav pamäti národa, Bratislava, 2010.
- ŠUTAJ 2004
ŠUTAJ, Štefan: A szlovák katolikus püspöki kar tiltakozása a magyarok Szlovákiából Csehországba történő telepítése ellen. Regio 2., 3. szám, 2004.
- SZARKA 2002
SZARKA László: Edvard Beneš elnöki dekrétumairól, Németek és magyarok ki-telepítése Csehszlovákiából. In: Historia, 2002. 2. szám
- SZARKA 2005
SZARKA László: A kollektív bűnösség elve a szlovákiai magyagyar kisebbséget sújtó jogszabályokban 1944 és 1949 között, IN: Szarka László (szerk.): Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában 1944-1949 – Elnöki dekrétumok, törvények, rendeletek, szerződések. Komárom, 2005.
- SZARKA 2007
SZARKA László: A magyarok jogfosztásának szlovákiai külön szabályozása. In: História, 2007. 8. szám
- SZARKA 2007
SZARKA László: A csehszlovákiai magyar kisebbség felszámolását célzó dekrétumok és rendeletek. In: Popély Árpád – Šutaj, Štefan – Szarka László: Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés 1945–1948, Történeti háttér, dokumentumok és jogszabályok. Máriabesenyő–Gödöllő, 2007.
- VADKERTY 2007
VADKERTY Katalin: A belső telepítés Szlovákiában (1945-1949). In: Molnár Imre – Szarka László: Otthontalan emlékezet. Emlékkönyv a csehszlovák-magyar lakosságcsere 60. évfordulójára, Komárom, 2007.
- VADKERTY 2010
VADKERTY Katalin: A magyarüldözés szolgálatában, A csehszlovákiai népbíróságok történetéből 1945-1948. In.: Nagy Magyarország. 2010. Október

VÁRSZEGI 2010

VÁRSZEGI Asztrik: A pannonhalmi bencések élete Komárom városában a Csehszlovák Közársaságban majd Szlovákiában. IN: Jakubčín, Pavol: Likvidácia reholí, Ústav pamäti národa, Bratislava, 2010.

Sajtóforrások

1. Demográfia
2. Fórum Társadalomtudományi Szemle
3. História
4. Hlas Nitrianskeho Kraja,
5. Magyar Sion
6. Nagy Magyarország
7. Regio 2
8. Remény, katolikus hetilap

Egyéb – internetes portálok

1. <http://lexikon.katolikus.hu/F/Felvid%C3%A9k.html> (letöltve: 2015. április 29.)
2. <http://www.hirek.sk/multunk/20120414164227/A-62-ekkel-ezelotti-borzal-makra-emlekeztek-Garamszentbenedeken.html> (letöltve: 2015. április 29.)

